

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури та
методики навчання

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ»
Ю. ЯНОВСЬКОГО В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Магістерська робота

зі спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

студентки 61-2У групи

Навчально-наукового інституту

філології та історії

Віцені Яни Григорівни

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук,

старший викладач

Клейменова Тетяна В'ячеславівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОМАНУ «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ» Ю. ЯНОВСЬКОГО.....	9
1.1. Поняття про автобіографічний роман у літературознавстві.....	9
1.2. Художні особливості прози Ю. Яновського.....	14
1.3. Рецепція творчості Ю. Яновського в сучасному українському літературознавстві.....	18
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ІДЕЙНО-СТИЛЬОВА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ» Ю. ЯНОВСЬКОГО.....	27
2.1. Жанрові та композиційно-стильові особливості роману Ю. Яновського.....	27
2.2. Проблематика й ідейне спрямування твору.....	32
2.3. Образна система та символіка роману «Майстер корабля».....	37
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РОМАНУ Ю. ЯНОВСЬКОГО В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	42
3.1. Стан досліджуваної проблеми в шкільній практиці.....	42
3.2. Психолого-педагогічні основи вивчення роману на уроках української літератури в старших класах ЗЗСО.....	51
3.3. Методичні рекомендації до вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» в 11 класі.....	59
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Творчість Юрія Яновського займає вагомe місце серед художнього доробку найвидатніших українських письменників першої половини ХХ століття. За О. Слоновьовською, митець вражає читачів своїм постійним «шуканням якоїсь нової норми естетизму на тлі нашої сучасності», умінням «здивувати й захопити читача несподівано сміливим, а разом вишуканим і витонченим образом», а також тим, що ці шукання «складні і не завжди ясні» [66, с. 115].

Як відомо, Юрій Яновський – український драматург, поет, прозаїк, редактор, сценарист, журналіст. Як зауважував Олесь Гончар, «це був художник-відкривач, що дорожив свіжістю, правдивістю образів, нетерпимець до будь-якої рутини» [55, с. 123].

Ю. Яновський у своєму творчому доробку розвинув й утвердив оригінальну, художньо цінну течію романтизму в українській прозі. Початком його літературної діяльності прийнято вважати травень 1922 року, коли в «Пролетарській правді» було надруковано його перший вірш «Море» російською мовою, підписаний псевдонімом Георгій Ней. Ця подія ознаменувала народження великого поета, яким він завжди називав себе. Це мало відображення і в його прозовій творчості, мова якої завжди відрізнялася поетичністю.

Ю. Яновський є романтиком за сутністю художнього мислення, а його проза 1920-х років вливається в річище неоромантизму. Творчий спадок письменника налічує 70 новел, оповідань, багато поезій, одну повість, чотири романи, сім п'єс (деякі з них досить успішно ставилися театрами), а ще кіносценарії, есеїстика, публіцистика тощо. Таким чином, можна стверджувати, що твори Ю. Яновського є різножанровими.

Літературну творчість Ю. Яновського досліджували українські вчені-літературознавці: В. Агеєва, М. Гнатюк, Я. Голобородько, Л. Кавун, Н. Коробкова, М. Ласло-Куцюк, Р. Мовчан, М. Наєнко, В. Панченко, І. Семенчук, Т. Ткаченко, Р. Харчук та ін. Такий новаторський і прогресивно налаштований письменник, як Ю. Яновський, продукував багато романтичних і поетичних творів, у яких дослідники і нині вирізняють багату фантазію та гуманістичні почуття, виявляють його розум і талант.

Його поява сприяла оновленню української літератури, але, на жаль, доля митця була трагічною, він перебував під сталінським тоталітарним контролем, що призвело до того, що деякі з його творів були вимушено перероблені самим автором, щоб задовольнити тогочасну владу. Він втратив свободу творчості в обмін на Сталінську премію. З цієї причини в ранніх і пізніх творах письменника констатуються прояви різного стилю.

Аналізуючи творчий доробок Юрія Яновського, літературознавці здебільшого звертали увагу на поетику творчості автора, особливості художнього мислення, прояви неоромантизму, текстуальну та інтертекстуальну основу творів, творчість в умовах тоталітаризму. Разом з тим учені досліджували й жанрові особливості його творів, проте вдавалися лише до загального аналізу, не вивчали авторське новаторство в жанрі мариністичного роману. Потребує досліджень і специфіка вивчення творчості митця в закладах загальної середньої освіти. Таким чином, недостатня кількість методичних напрацювань за творчістю Ю. Яновського та відсутність системного аналізу жанрово-стильового, проблемно-тематичного й образного діапазону його творчого доробку спонукали до обрання теми магістерської роботи.

Мета магістерської роботи – розкрити ідейно-художню своєрідність й особливості вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження обумовила виконання наступних **завдань**:

- 1) розкрити сутність поняття «автобіографічний роман», спираючись на здобутки сучасного літературознавства;
- 2) розглянути художні особливості прози Ю. Яновського та рецепцію творчості митця в сучасному літературознавстві;
- 3) з'ясувати ідейно-стильову своєрідність роману «Майстер корабля»;
- 4) проаналізувати сучасний стан дослідження проблеми в практиці закладів загальної середньої освіти;
- 5) визначити психолого-педагогічні основи вивчення роману старшокласниками на уроках української літератури;
- б) розробити методичні рекомендації щодо вивчення роману учнями закладів загальної середньої освіти на уроках української літератури та в позакласній роботі.

Об'єкт дослідження – роман Ю. Яновського «Майстер корабля», освітній процес з української літератури в закладах загальної середньої освіти.

Предмет – ідейно-стильова специфіка роману Ю. Яновського «Майстер корабля» й особливості його вивчення учнями 11 класів закладів загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Під час написання магістерської роботи були використані методи аналізу й синтезу, метод інтертекстуального аналізу, біографічний метод; елементи історичного, описового методів.

Теоретико-методологічною базою магістерського дослідження є розроблені сучасною наукою праці з теорії літературознавства вітчизняних і зарубіжних учених (О. Бандура, Ю. Барабаш, І. Безпечний, О. Білецький, О. Галич, Р. Гром'як, І. Денисюк, М. Жулинський, Ю. Ковалів, В. Кудін, Д. Наливайко, С. Павличко, Г. Сивокінь та ін.); праці українських критиків і

літературознавців, присвячені творчості Ю. Яновського та українській літературі ХХ ст. (В. Агеєва, М. Гнатюк, Я. Голобородько, Л. Кавун, Н. Коробкова, М. Ласло-Куцюк, Р. Мовчан, М. Насенко, В. Панченко, І. Семенчук, Т. Ткаченко, Р. Харчук та ін.); напрацювання методистів (Л. Мірошниченко, В. Неділько, Є. Пасічник, С. Пультер, Б. Степанишин, Т. Яценко та ін.).

Наукова новизна магістерського дослідження. У магістерській роботі узагальнено відомості про художні особливості творчості Ю. Яновського та ідейно-стильову своєрідність роману «Майстер корабля». Окрім того, розроблено власні методичні рекомендації щодо вивчення твору письменника здобувачами освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані під час викладання курсу історії української літератури ХХ століття в закладах вищої освіти, української літератури в закладах загальної середньої освіти різних типів (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях), а також під час укладання спецкурсів і факультативів з української літератури ХХ ст.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи відображені у формі доповідей на науково-практичних конференціях різного рівня: *XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих учених і студентів (7-8 грудня 2022 р., м. Глухів)*, V Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю (16–17 лютого 2023 р., м. Глухів), XIV Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній конференції «Мова й література у проєкції різних наукових парадигм» (21 квітня 2023 р., м. Полтава), Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (11–12 травня 2023

року, м. Умань), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Арватівські читання – 2023», присвяченій 95-річчю від дня народження академіка Ф. С. Арвата (17 травня 2023 р., м. Ніжин), 11th All-Ukrainian Scientific Pedagogical Readings of Young Scientists, Master's and Bachelor's Degree Students «THE 21ST CENTURY CHALLENGES IN EDUCATION AND SCIENCE» (April 20-21, 2023).

Публікації. Основні положення і висновки магістерської роботи відображені в таких публікаціях:

1. Віценя Я. Художня специфіка роману «Майстер корабля» Ю. Яновського. Глухівські читання – 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Збірник матеріалів XII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / За заг. ред. А.С. Полякова. Глухів, 2022. 593 с. С. 269–271. URL : <http://new.gnpu.edu.ua/uk/nauka/naukove-tovarystvo-studentiv-aspirantivdoktorantiv-ta-molodykh-vchenykh.html>

2. Віценя Я. Г. Образна система та символіка роману «Майстер корабля» Ю. Яновського. *Мова й література у проєкції різних наукових парадигм* : матеріали XIV Всеукр. студ.-викл. наук.-практ. конф. (21 квітня 2023 р., м. Полтава) / ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Полтава, 2023. С. 46-51.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 80 позицій, і додатків. Загальний обсяг роботи становить 129 сторінок, із них основного тексту – 72 сторінки.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її наукову значущість і новизну, теоретичне й практичне значення результатів дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету й методи дослідження; сформульовано завдання магістерської роботи.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження роману "Майстер корабля" Ю. Яновського» визначено теоретико-літературні аспекти понять «роман», «автобіографічний роман», проаналізовано художні особливості та рецепцію літературної творчості Ю. Яновського в сучасному українському літературознавстві.

У другому розділі «Ідейно-стильова своєрідність роману "Майстер корабля" Ю. Яновського» визначено жанрові й композиційно-стильові особливості роману «Майстер корабля»; досліджено проблемне й ідейне спрямування твору; здійснено аналіз образної системи й символіки роману.

У третьому розділі «Особливості вивчення роману Ю. Яновського в закладах загальної середньої освіти» розглянуто можливості й особливості вивчення досліджуваної проблеми учнями закладів загальної середньої освіти, ліцеїв, гімназій тощо. Визначено психолого-педагогічні основи вивчення роману на уроках української літератури в старших класах ЗЗСО. Запропоновано власні методичні рекомендації із вивчення досліджуваної проблеми на уроках української літератури і в позакласній роботі.

У висновках подано систематизовані й узагальнені результати дослідження за визначеними проблемами.

У додатках подано словник літературознавчих і методичних термінів за темою дослідження (Додаток А); конспекти уроків української літератури для учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти, під час яких проводиться робота з вивчення творчості Ю. Яновського (Додаток Б), анкета для вчителів (Додаток В).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОМАНУ «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ» Ю. ЯНОВСЬКОГО

1.1. Поняття про автобіографічний роман у літературознавстві

Найбільш поширеним епічним жанровим різновидом у XVIII–XX століттях був роман. За визначенням Р. Гром'яка, це «місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів» [45, с. 592].

Роман – великий за обсягом твір, складний за побудовою, має кілька головних і другорядних сюжетних ліній, велику кількість персонажів. Головними структурними елементами цього жанру є розповідь та створений уявний світ, який розміщений у визначеному просторі і часі, у якому діють персонажі, відбувається багато подій, які складають сюжет твору.

Як надзвичайно популярний літературний жанр роман завжди був об'єктом вивчення в українській літературі та зарубіжній літературі, оскільки романи мають адекватний зміст, складну структурну організацію, яскраво описаних героїв тощо. Персонаж, сюжет і оточення є елементами роману. Сюжет у творах цього жанру зазвичай складається з чотирьох частин: зачин, розвиток, кульмінація і кінцівка. Роман зосереджений на формуванні характерів і відображає соціальне життя через розповідь сюжетної лінії та опис навколишнього середовища. Порівняно з іншими жанрами, роман має сильніший наратив і часто викликає у читача відчуття співпереживання, дозволяючи йому відчувати досвід героїв книги та оцінити їхні вчинки. Художній роман має великий вплив на емоції людини, може навіть змінити траєкторію її життя.

Неперевершеними майстрами роману були класики зарубіжної літератури: Ф. Рабле, М. де Сервантес, Ф. Достоевський, Л. Стерн, Дж. Свіфт, В. Скотт, В. Гюго, Жорж Санд, О. де Бальзак, Стендаль, Флобер, Ч. Діккенс, Б. Пруст та ін. Серед українських письменників, авторів роману, можна назвати П. Куліша («Чорна рада»), П. Мирного («Хіба ревуть воли, як ясла повні?»), І. Франка («Перехресні стежки»).

Українські письменники звернулися до жанру роману пізніше, ніж інші європейські письменники, що можна пояснити гострою цензурою, культурно-політичною заангажованістю, забороною на все європейське та українське тощо. Перші вітчизняні романи були написані з відомих причин російською мовою (Є. Гребінка, П. Куліш, Г. Квітка-Основ'яненко та ін.).

У 1846 році з'явився перший роман українською мовою – «Чорна рада», автором якого є П. Куліш. Великий внесок у розвиток українського реалістичного роману зробив Панас Мирний. Його перу належать романи «Хіба ревуть воли, як ясла повні» і «Повія». У ХХ столітті до досліджуваного жанру зверталися: В. Винниченко, О. Гончар, Р. Горак, В. Дрозд, Р. Іваничук, В. Міняйло, У. Самчук, Р. Федорів, М. Хвильовий, І. Чендей, Ю. Яновський та ін. Найвідомішими авторами романів у ХХІ столітті є Ю. Андрухович («Дванадцять обручів»), С. Жадан («Ворошиловград»), В. Лис («Століття Якова»), М. Матіос («Солодка Даруся»), В. Шкляр («Чорний ворон») та ін.

У сучасному літературознавстві не існує єдиної класифікації романів. Залежно від літературних епох, стилів течій виділяють середньовічний, просвітницький, бароковий, сентиментальний, романтичний, екзистенціалістичний та ін. Якщо за показник класифікації брати зміст, то виокремлюють соціально-побутовий, історичний, філософський, пригодницький, сатиричний, науковий, фантастичний, філософський та ін. За часом розгортання сюжету може бути історичний, сучасний і про майбутнє. Якщо класифікувати романи за тематикою і середовищем зображення, то

виокремлюють мариністичний, урбаністичний, біографічний (автобіографічний), родинний, детективний, готичний (жахів), крутійський, тощо.

Літературознавець Б. Томашевський у своїй науковій праці «Теорія літератури» називає такі модифікації роману: авантюрний, безсюжетний, історичний, пародійний, психологічний, публіцистичний, сатиричний, фантастичний [45, с. 59]. Н. Вердеровська виділяє чотири типи роману: роман лінійнобіографічних доль, роман кульмінації особистості, роман саморозвитку особистості, роман «жильблазівського» типу. [45, с. 60].

З зазначених класифікаційних систем цих науковців можна зробити висновок, що вони обрали різні напрямки для обговорення типології романів: типологія Б. Томашевського орієнтована більше на зміст романних творів, а Н. Вердеровська зосередилася на найпоширеніших атрибутах роману.

Літературознавці зазвичай неодностайні в тому, що є стрижнем жанру, наприклад, Ю. Ковалів бере за основу жанру тематику і вибудовує класифікацію роману [33, с. 343]. Н. Бернадська у своєму дослідженні «Теорія роману як жанру в українському літературознавстві» визначає жанр роману як єдине ціле, у якому взаємодіють домінантні (від тематичного до сюжетно- композиційного та мовного) та змінні ознаки (система гнучких і рухливих варіативних елементів структури) [33, с. 4].

Одним із жанрових різновидів роману є роман автобіографічний, у якому головним героєм виступає сам автор, а події, описані ним, – це події, які пережиті самим оповідачем. Сюжет і образ головного героя – це ні що інше, як пережите самим автором. Найдавнішими зразками автобіографічного роману вважається «Сповідь» Блаженного Августина та «Сповідь» Ж.-Ж. Руссо.

Автобіографічний роман – це літературний жанр, у якому автор використовує елементи свого власного життя, досвіду та подій для створення

художнього твору. У цьому жанрі письменник зазвичай використовує власні персональні враження, емоції та досвід у створенні повісті чи роману. Однак, потрібно враховувати, що в автобіографічному романі можуть бути елементи фантазії, вигадки та літературного вигадування, які допомагають автору створити цілісну творчу картину.

Автобіографічні романи можуть бути цілком реалістичними або ж вони можуть містити елементи магічного реалізму, абстракції чи інших експериментальних прийомів.

Цей жанр дозволяє авторові висловлювати власні думки, почуття та переживання, а також досліджувати свою особисту ідентичність через художній вираз. Автобіографічний роман може бути важливим засобом для артистичного вираження й аналізу особистої життєвої долі та особистих проблем.

Прикладом відомих автобіографічних романів є «Людина, яка продає море» Габрієли Містраль, «Пригоди Гекльберрі Фінна» Марка Твена та «Мандрі Гуллівера» Джонатана Свіфта та ін.

Дуже часто автобіографічний роман ототожнюють із мемуарами, щоденником, проте це не одне й те ж. Зокрема, у щоденнику «немає розриву між часом написання і часом, про який йдеться в оповіді» [45, с. 594]. Щодо мемуарів, то в них автора цікавить перш за все власна персона, переживання, почуття, а не події чи сюжет.

Прикметним є те, що в автобіографічному романі автор суб'єктивно трактує події та факти, учасниками яких він був сам. До цього жанру можна віднести твори Д. Бузька («Чайка»), М. Стельмаха («Дума про тебе», «Гуси-лебеді летять»), У. Самчука («Волинь»), Ю. Яновського («Майстер корабля») та ін.

Проблема жанрової природи автобіографічних художніх творів у сучасному літературознавстві наразі належить до складних і дискусійних.

Домінантні проблеми, що перебувають у центрі уваги літературознавців, критиків, авторів, які працюють у цьому жанрі, в основному такі: співвідношення історичних фактів і художнього вимислу, документальність поданих відомостей, роль авторського бачення в художній інтерпретації життя героя та інші.

Ці питання зумовлені тим, що критерії жанру автобіографічного роману, а також діапазон його розуміння є дуже обширними. Отже, пояснення цьому потрібно шукати у синкретичності жанру автобіографічного роману, його історичній еволюції, взаємодії з іншими літературними жанрами лірики чи прози.

Проблема інтерпретації художнього часопростору виявилася однією з нагальних в літературознавстві ХХ ст., що можна пояснити змінами, які відбулися в першій половині століття в загально науковій картині світу: з'явилися нові наукові дослідження про космос, зокрема, теорія відносності, й майже одночасним зміщенням центру уваги наук про мистецтво з історичного аспекту на феномен літературних творів.

У зв'язку з проблемою жанру, зокрема зі специфікою роману, М. Бахтіним розглядаються форми художнього часу та простору. Дослідник виокремлює три античні романи хронотопи: «авантюрний роман випробування»; «авантюрно-побутовий роман»; «біографічний роман» [45, с. 321].

Таким чином, автобіографічний роман – це така форма роману, у якій використовуються прийоми автопрози або злиття автобіографічних та вигаданих елементів. Літературний твір відрізняється від автобіографії чи мемуарів застереженням у тому, що в ньому є місце вигадці. Оскільки автобіографічний роман є частково фантазією, автор не вимагає від читача чекати від тексту сповідальності. В автобіографічних романах імена та місця часто змінюються, а події прикрашаються, щоб зробити їх драматичнішими,

але історія дуже схожа на історію життя автора. Разом з тим події життя автора переказуються, немає заявки на достовірну правду. Події можуть бути перебільшені чи змінені з художньою метою.

1.2. Художні особливості прози Ю. Яновського

Перу Ю. Яновського належить багато творів різних жанрів. Така хронологія основних із них: збірка оповідань «Мамутові бивні» – 1925 р.; збірка оповідань «Кров землі» – 1927 р.; повість «Байгород» – 1927 р.; роман «Майстер корабля» – 1928 р.; роман «Чотири шаблі» – 1930 р.; роман у новелах «Вершиники» – 1935 р.; роман «Жива вода»/«Мир» – 1947, 1956 р.; збірка «Київські оповідання» – 1948 р.

У цьому списку роман «Чотири шаблі» є переломним. Твори до нього були завершені, коли автор мав свободу творити. У доробку після цього роману можна простежити, що автор втратив духовний стрижень і змушений був піти на компроміс заради свого виживання.

«Майстер корабля» є першим великим твором автора. До цього він писав вірші й оповідання, а згаданий дебютний роман є знаковим твором для нього.

«Майстер корабля» – модерністський роман, у якому синтезовано риси автобіографії, мариністичних пригодницьких творів, утопічних і міфологічних романів. У ньому автор зобразив любов до степу й моря, душевне прагнення до безмежної свободи, ностальгію за рідним домом, повагу до батьківщини, працьовитість, фантазію та надії на майбутнє.

Дивним видається ім'я головного героя, захоплюють морські пригоди й описи екзотичних місць. Усе це є ознаками неоромантизму, який суттєво

відрізнявся від соцреалізму, який панував у літературі й культурі загалом у 1920-ті роки.

Після публікації роман «Майстер корабля» викликав величезний резонанс завдяки оригінальності жанру і змісту. З одного боку, ця книга була розкритикована офіційними особами, оскільки, на їхню думку, вона не відповідає тодішньому творчому середовищу, з іншого боку, чимало тодішніх відомих критиків побачили в цьому романі демонстрацію таланту й унікальність письменника.

Наприклад, літературознавець Борис Якубський відзначав: «...Юрія Яновського не сплутаєш ні з ким». А. Ніковський написав без розлогих сентенцій та притаманних критикам багатозначних недомовок: «Коли кожній людині судилося за життя написати порядну книгу, то Яновський уже її написав» [35].

Юрій Яновський (1900-1953) був українським письменником, який працював здебільшого в жанрі прози. Його творчість відзначається кількома особливостями:

- реалізм і патріотизм, адже у творах митця відчувається глибоке патріотичне ставлення до рідної землі та її історії; автор часто зображував події та життя свого краю, пропагуючи український дух;
- життєвий оптимізм та героїзм. У прозі Ю. Яновського простежується віра в силу людського духу і здатність переборювати труднощі та випробування. Герої його творів часто демонструють мужність і волю до перемоги;
- природа як живий організм. У його прозі природа часто виступає як жива та активна сутність, що співвідноситься з долею героїв та розвитком подій;

- стилістична витонченість. Ю. Яновський володів майстерністю використання мовних засобів, його проза була багатошаровою і образною;
- індивідуалізація персонажів. Автор надавав особливої уваги психологічному розвитку персонажів, їх внутрішнім конфліктам і роздумам;
- відображення історичного контексту. Багато творів Ю. Яновського відображають події та атмосферу певних історичних періодів, зокрема часів Громадянської війни в Україні та Другої світової війни;
- відсутність романтизму. У прозі письменника немає схильності до ліризму чи романтизму, він описує життя таким, яким воно є.

Це загальні риси творчості майстра, у кожному конкретному творі Ю. Яновського є свої художні особливості.

«Чотири шаблі» – це роман, опублікований у 1931 році, присвячений подіям Української революції 1917–1921 років.

Роман створений на основі історичних подій та відображає реальність того часу. Автор використовує архівні матеріали та свідчення очевидців для створення живописних описів подій та образів. Ю. Яновський зображує не лише бійців і лідерів, а й звичайних людей, які брали участь у революційних подіях. Він показує їхні мотивації, страхи, рішення та відданість ідеалам.

У романі зустрічаються персонажі різних соціальних класів, ідеологічних переконань та поглядів. Це дозволяє автору показати різноманітність суспільства та розкрити конфлікти між різними групами. Юрій Яновський старанно розробляє характери головних та другорядних героїв, надаючи їм власні мотивації, риси характеру та внутрішні конфлікти.

Автор використовує різні оповідальні прийоми, включаючи внутрішні монологи персонажів, діалоги та описи для створення живописного світу та передачі емоцій та станів своїх героїв. Роман написаний мовою, характерною

для свого часу, з використанням архаїчних слів та виразів, що надає тексту аутентичності та відтворює атмосферу епохи. Автор використовує символіку та образи, які надають твору глибини й додаткові шари значень.

Роман «Вершники» Юрія Яновського, виданий у 1910 році, є важливим твором української літератури початку ХХ століття. Роман відображає соціальні й політичні реалії свого часу. Дія відбувається в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, коли країна переживала важкі часи в зв'язку з російською імперською агресією та соціальними та політичними конфліктами.

Ю. Яновський ретельно працює над внутрішнім світом своїх героїв. Вони мають складні психологічні характери, часто опиняються у конфліктах між своїми бажаннями, обов'язками і моральними принципами. Автор деталізовано описує природу, обставини, місцевість, створюючи таким чином реалістичний фон для подій роману.

Роман «Вершники» характеризується трагічним сюжетним розвитком. Головний герой, керівник повстання, змушений вибирати між своїм особистим щастям і долею свого народу. У творі використовуються символи та алегорії для вираження глибоких філософських і соціальних ідей.

Юрій Яновський володів майстерною українською мовою, його стиль відрізнявся вишуканістю та літературною глибиною, що прослідковується в цьому романі. Твір пронизаний патріотичними почуттями, закликами до боротьби за свободу та гідність українського народу.

Ці художні особливості роблять роман «Вершники» Ю. Яновського вагомим внеском української літератури та дозволяють йому залишатися актуальним і в сучасності.

«Жива вода» – роман Ю. Яновського, опублікований у 1963 році. Він відзначається кількома художніми особливостями. Роман належить до жанру соціально-психологічної прози. Основна тема – проблеми молодого

покоління, його конфлікти зі старшими поколіннями, прагнення до самовираження і самовдосконалення. Роман має класичну для прозового твору структуру. Він складається з ряду розділів і глав, які спільно розкривають основні події та образи персонажів твору.

Ю. Яновський добре вміє розкривати психологію своїх героїв. Вони мають власні внутрішні конфлікти, мрії, страхи та надії. Через це читач може співпереживати їхній долі. Письменник володіє майстерним стилем, використовує різноманітні мовні засоби для створення образів та атмосфери твору. У романі можна виявити використання символів, які надають твору глибину і алегоричність. Твір висвітлює соціальні проблеми свого часу, зокрема проблеми молоді та її відносин з батьками та суспільством. Автор часто надає важливість описам природи та оточуючого середовища, що додає твору живописності. Відтак «Жива вода» є цікавим і значущим твором в українській літературі 60-70-х років.

Ці художні особливості роблять прозову спадщину Ю. Яновського важливим доробком української літератури, у якому автор не лише розповідає про історичні події, факти, постаті, а й досліджує людську природу й внутрішні конфлікти в умовах певного історичного часу.

1.3. Рецепція творчості Ю. Яновського в сучасному українському літературознавстві

Перша половина ХХ століття стала переломним періодом у становленні української літератури. У цей час відбулися кардинальні зміни в принципах художнього мислення, були зруйновані старі канони й формувалися нові засади, естетичні пріоритети, змінилася роль і завдання літератури як мистецтва. Особливе місце в цей час займають двадцяті й тридцяті роки, коли в українську літературу і культуру прийшли талановиті

письменники, доля яких здебільшого склалася трагічно – вони стали жертвами жорстокого втручання тоталітарної системи у творчий процес.

М. Наєнко звернув увагу, що в сучасному літературознавстві «з'явилася низка історико-літературних і теоретичних праць, у яких є спроби цілковитого переосмислення українського літературного процесу» [33, с. 319]. Проте, навіть незважаючи на творчі й життєві перепетії, феномен Юрія Яновського стало явищем унікальним.

На думку М. Наєнка, трагічність долі Ю. Яновського призвела до складності наукового дослідження його творчого спадку, різниці в підходах критиків та літературознавців до творчості митця. На його долю випало стати символом прагнень української культури до європейської якості [33, с. 320].

Як зауважувала С. Павличко, це «одна з найвиразніших характеристик ХХ століття – всеприсутність і всепроникливість стратегій влади, які здійснюються та підтримуються дискурсивно, завдяки серіям правил і процедур, які діють на рівні підсвідомого та формують це підсвідоме» [55, с. 84].

Якщо говорити про приналежності Юрія Яновського до тих чи інших літературних напрямів чи течій, то, на думку В. Панченко, митець, перебуваючи під впливом зовнішніх факторів (радянського тоталітарного режиму, критики та жорстокої «ідеалістичної цензури»), пройшов тяжкий шлях від неоромантизму до соцреалізму; від творчості вітаїзму, високих гуманістичних ідеалів – до самозречення, відмови від власних творчих принципів. З цього приводу В. Панченко стверджує: «Режим розчавив його талант, змусивши цього самобутнього неоромантика зректися власного «Я»» [57, с. 7].

І. Семенчук звертає увагу на те, що «активний вітаїст» ВАПЛІТЕ Ю. Яновський, як і багато інших письменників, змушений був піддатися впливу тоталітарного панівного соцреалізму. Проте слід також говорити про

вплив на його підсвідомість, а не про формування її. Адже автор належить не суспільству, яке вимагало відповідності певним канонам, але й мистецтву, у якого свої закони. Не виникає сумніву в тому, що творчість митців «розстріляного відродження» відбувалася в період «естетизації політичного життя» [64, с. 28].

Шлях до літератури Ю. Яновський розпочинав саме як поет, що мало відчутний вплив на його подальшу творчість, особливо на ранню, зокрема, й на роман «Майстер корабля». Мова цього та інших творів є дуже своєрідною, його образи почасти символічно навантажені, його художні засоби романтичні і поетичні.

Дружина Ю. Яновського, Тамара Юрїївна, у своїх спогадах писала: «Він писав романи, оповідання, п'єси, сценарії, поезії. Без віршів взагалі важко уявити його творчість. Вони впліталися в прозу, були супутниками майже кожної збірки, входили складовими частинами в роман. Та й чимало його новел іноді здавалися віршами, такі вони були поетичні» [64, с. 81].

А сам митець так висловив свої думки: «Я тепер щойно наповнюю себе промінням зір, таємницями хвилин. Тепер я лиш відчуваю велике, і перо моє ворогує з думкою. Тепер в мене хаос. А пройде час, і зігнуться мої юнацькі плечі, і перше срібло на голові неминуче надійде – я буду суворим майстром. Я не випущу тоді блукати між рядками зайвого слова, я не дам бачити будівництва своїх будинків. Моє перо холодно ліпитиме рядки, і книжка, як дім, чекатиме недовговічного хазяїна – чужої думки» [64, с. 113].

В останнє десятиліття ХХ ст. було видано велику кількість публікацій, присвячених творчості Ю. Яновського. У працях В. Агеєвої, М. Гнатюк, М. Жулинського, Л. Кавун, Ю. Лавріненка, Р. Мовчан та інших зроблені спроби дослідити окремі аспекти поетики та авторської концепції дійсності письменника; здійснені також спроби визначити місце його творчості в

літературі першої половини ХХ ст. зокрема, та в історії української літератури взагалі.

Відносини Ю. Яновського з попередньою, а особливо сучасною йому літературою, спонукають дослідників не лише проєктувати творчість автора на відповідний історико-літературний процес, але й аналізувати специфіку інтертекстуальності в його творах. Це є особливо важливим для «нової» літератури ХХІ століття (постмодернізму), яка характеризується високим рівнем інтертекстуальності, з якою співвідноситься головна ознака художнього світу модерністів – неоміфологізм. Сучасне українське літературознавство приділяє велику увагу міфологічній картині світу в літературі ХХ століття.

Деякі дослідники творчості Ю. Яновського (наприклад, Н. Мафтин, Р. Мовчан та ін.), стверджують що неоміфологізм був властивий художньому мисленню майстра. Разом з тим Р. Мовчан зауважує, що поряд з архетипічними деталями класичних міфів, літературними міфами нового часу, що наявні в текстах романів Ю. Яновського, письменник створив власний міф, який ґрунтувався на вірі в спроможність змінити навколишній світ, зробити його справедливим для всіх людей, а відтак щасливим. Цю віру, незважаючи на її видиму утопічність, письменник намагався репрезентувати у своїй творчості.

Ідея відповідності вічного /прадавнього минущому /сьогоднішньому, яку реалізовано в неоміфологічних й інтертекстуальних конструкціях, проєктується на глобальну проблему стосунків художнього світу митця й естетичних явищ, утвердження яких відбувалося саме на початку ХХ століття. Згодом цей процес назву «модернізм» [64, с. 60].

Ц. Тодоров звертає увагу на те, що для характеристики особливостей власного художньої майстерності митець шукає інше визначення. Так, у систему притаманних Ю. Яновському понять входить «романтика вітаїзму»,

саме той стиль, який він сам пропагує. Хоча насправді «романтика» для нього була метафоризований образом. Це окрема психологічна категорія, яка має викликати дух протесту, боротьби, неспокою, активізувати життєвий процес людства, тому й виникло уточнення – романтика вітаїзму. Цілком зрозумілими видаються спроби критиків пов'язати творчу долю Ю. Яновського з неоромантизмом, про який активно заговорили на початку ХХ століття [64, с. 30].

Р. Харчук у статті «Талант і його одержавлення (Юрій Яновський)» зауважує, що «формула "свобода таланту і його одержавлення" виражає особистісний закон творчості Ю. Яновського – його самототожність» [79, с. 33]. Проте всі ми розуміємо, що перехід від «свободи таланту до його одержавлення відбувався під тиском зовнішнього, соціального чинника – тоталітарного режиму» [64, с. 33].

Романтизм як художня сутність письменника Ю. Яновського був відчутний уже в назвах творів: «Майстер корабля», «Байгород», «Чотири шаблі» та ін. Помітним є те, що метафоричність назв у подальших творах свідчить про згасання романтичної тенденції.

«Майстер корабля» – роман, який було написано Ю. Яновським у 1927-1928 роках. Роботу митець розпочав в Одесі, а от закінчував у Харкові. Твір майже одночасно здобув популярність, критики дали йому неоднозначні оцінки, але загалом роман був сприйнятий позитивно. О. Бабишкін зауважив, що роман написано письменником надзвичайно «сильного поетичного почуття» [3, с. 48], і є досить цікавим та надзвичайно оригінальним, його герої є привабливими, вольовими та самодостатніми. У відповідності до вимог соцреалізму дослідник знаходить і негативні риси роману, до яких відносить абстрактність письменника, спотворення національної культури, засуджує використання нових форм, шляхом зміни класичних, що призвело до «невиразності» структури роману.

А. Тростянецький та О. Килимник також знайшли в романі риси, що відокремлюють твір від радянської пролетарської літератури. Наприклад, О. Килимник у книзі «Юрій Яновський. Життя і творча діяльність» (1957) зауважує, що в романі «Майстер корабля» автор стверджує «ніби біологічна природа людини має стати основою реалістичного мистецького твору, у якому сюжет не має особливої ролі, і що безсюжетні твори і є тими, до чого йде розвиток літератури і мистецтва» [37, с. 101].

А. Тростянецький у своєму бібліографічному нарисі про Ю. Яновського загалом схвалював тематику роману, високо оцінив його як «гімн роботящим рукам і силу їх єдності», але робить зауваження, що «Майстер корабля» – твір нерівний, ідейно нечіткий, його важко сприймати як художню цілісність» [64, с. 28].

Згодом на довгий час роман «призабувається» вітчизняною критикою, через свою невідповідність пролетарській літературі. Через деякий час С. Плачинда актуалізував цю тему і зробив висновок про те, що роман «Майстер корабля» є філософським, багато в чому публіцистичним, гострим, викривальним, спрямований проти штучності і ремісництва в літературі, проти зайвого й міщанського несмаку в культурі [64, с. 65].

У 2002 році опубліковано книгу «Патетичний фрегат. Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація» (упорядник В. Панченко) [57], у якій автор доходить висновку: «Немає підстав думати, що участь Ю.Яновського в літературних угрупованнях 20-х якимось відчутно позначилися на творчості письменника. До теоретичних гасел футуристів він був і залишився холодним» [57, с. 4]. В. Панченко також стверджує, що серйозною проблемою, в розв'язанні якої до єдності позицій далеко, – це проблема романтичного начала в творчості митця, що й спонукає до подальших студій над художньою спадщиною Юрія Яновського [57, с. 6].

Літературознавчі розвідки М. Гнатюк є спробою осмислити творчість Ю. Яновського під теоретико-текстологічним кутом зору [23, с. 5]. Літературознавець зазначає, що експериментування митця стосується «не лише його відкриттів у сфері смислової організації тексту, формо- та жанротворення, а й значно ширше – включення української літератури в систему нових естетичних координат, закорінення на наших теренах європейської мистецької традиції, входження України в світовий культурний та геополітичний простір» [22, с. 8].

Критик переконаний, що творчість Ю. Яновського «виявила напрочуд яскраву й оригінальну палітру романтичних символів, які, організовуючи смислову парадигму тексту, невіддільні від його структурування. Підкреслена художня умовність твору розширювала авторські можливості генерування смислу, вихід у сферу широких культурно-філософських та суспільно-історичних узагальнень», – вважає критик [22, с. 9].

Дослідниця Л. Кавун у науковій праці «Художня модель ідеального світоустрою в романі Юрія Яновського «Майстер корабля» зробила спробу інтерпретації роману письменника шляхом звернення до концепції «романтики вітаїзму». Ю. Яновський, на думку вченої, художньо втілює в своїх героях «ідею розвитку людства в напрямку вдосконалення. При цьому письменник звертається до мистецького осмислення парадигми Фіхте-Новаліса про роль особистості в історії» [33, с. 373].

Критики й літературознавці початку ХХ ст., а також сучасні вчені відзначали типологічну схожість прози Ю. Яновського з творчістю Р. Кіплінга, П. Морана, Мопассана (Г. Костюк), І. Бабеля (О. Білецький), К. Паустовського, Дж. Конрада, О. Гріна (Г. Клочек, В. Панченко), К. Фаррера, Дж. Лондона, (Л. Гижа, М. Ласло-Куцюк, М. Наєнко), Відзначено літературознавцями (зокрема, О. Бабишкіним, В. Агеєвою, М. Ласло-Куцюк,

В. Панченком та ін.) схожість романістики Ю. Яновського з творами Дж. Дос Пассоса.

У науковій статті «Роль біблійного інтертексту в романі Юрія Яновського «Майстер корабля» Т. Ткаченко аналізує мистецьку інтерпретацію біблійної символіки у творі українського письменника. Вчена проводить зіставлення на формальному та змістовому рівнях та робить висновок про те, що в романі «Майстер корабля» автор відтворив яскраву палітру буття людини, надав національному виразу загальнолюдського [70, с. 396].

Отже, дослідники творчості Ю. Яновського розглядали його стиль, творчу манеру, детально аналізували окремі твори, їх символіку, відзначали роль його художнього доробку в українській літературі, у включенні її в систему нових естетичних координат.

Висновки до розділу 1

У ході магістерського дослідження нами встановлено, що для того, щоб роман можна було вважати автобіографічним за більшістю окреслених характеристик, у ньому обов'язково має бути головний герой, змодельований за зразком автора, і центральна сюжетна лінія, що є відображенням подій його життя.

Твори, які не повною мірою відповідають ustalеним вимогам до цього жанру або далекі від реальних подій, тобто вигадані, називають у літературознавстві напівавтобіографічними. Існують твори в українській і зарубіжній літературі, де описуються напружені особисті переживання, пов'язані з драматичними подіями (війна, сімейний конфлікт тощо), які написані як автобіографічні романи.

Аналізуючи творчий доробок Ю. Яновського та рецепцію його творчості в сучасному літературознавстві, виявили, що сучасні критики й літературознавці здебільшого акцентують у своїх розвідках на романтичному світовідчутті письменника, що знайшло своє втілення в кращих його романах «Майстер корабля», «Чотири шаблі»; гармонійному поєднанню дійсності та ідеалу в романах «Майстер корабля» та «Чотири шаблі», що стало домінантою стилю активного романтизму. Ю. Яновський увійшов в українську літературу ХХ століття як один із новаторів романного жанру, а також майстер жанрової модифікації.

РОЗДІЛ 2

ІДЕЙНО-СТИЛЬОВА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ» Ю. ЯНОВСЬКОГО

2.1. Жанрові та композиційно-стильові особливості роману Ю. Яновського

«Майстер корабля» був написаний у 1920-х роках ХХ ст. У цей час політика українізації сприяла вибуху літературно творчості, оновленню жанрів, творчим експериментам.

Відтак Ю. Яновський модифікував романний жанр, створивши роман зі складною експериментальною структурою. У творі складний час і простір, оповідь ведеться від імені кількох персонажів. Він поєднав риси кількох різновидів роману. Тож жанр твору визначити складно.

«Майстер корабля» (1928) – це модерністський роман Ю. Яновського, створений на основі матеріалу, зібраного автором упродовж режисерської праці на Одеській кіностудії. Він містить спогади митця про минуле, переоцінку його тодішнього життєвого досвіду, а персонажі твору мають реальних прототипів (О. Довженка, П. Нечесу, І. Пензо, Ф. Кричевського, самого Ю. Яновського). Тож у творі наявні риси автобіографічного роману.

У романі письменник експериментує з формою, намагаючись досягти глибин психологічного аналізу. Автор розбудовує твір на очах читача, використовуючи прийом гри з часом і простором: оповідь ведеться переважно сивочолим То-Ма-Кі (Товариш Майстер Кіно), прототипом якого вважають самого Яновського. Йдеться про минуле, але з висоти майбутнього – з 70 років ХХ століття.

Тобто бачимо, що твір різниться від звичайних автобіографічних романів, адже автор застосував метод мемуарів, уявив, будучи на час

написання твору молодим, себе в зрілому віці.

Для ретроспекції автор обрав поєднання спогадів, коментарів синів героя, які читають його твір, з автокоментарями мемуариста. На думку К. Ніколенко, «Поєднання різних форм нарації зближує роман із кінофільмом, що являє собою низку цілком самостійних і водночас внутрішньо пов'язаних поетичних моментів» [54, с. 50].

Роман має також ознаки пригодницького твору. Зокрема, незвичайні пригоди пов'язані з образом Богдана, який оповідає про них іншим персонажам. Ще одна своєрідна пригода у творі – «любовний трикутник» між трьома персонажами.

Це був абсолютно новаторський за формою і змістом роман із незвичайним сюжетом, мариністичний твір в українській літературі. Мариністична символіка проглядається вже в заголовку роману, бо майстер корабля – це фігура, «що стоїть під бугшпритом. Вона веде корабель, оберігає його від рифів і заспокоює хвилі» [80, с. 160].

Юрій Яновський був народжений на степовій території, але його безмежним давнім захопленням, пристрастю було море, що згодом знайшло своє відображення в романі: «Ми розмовляли про ніжні пахощі степів, які може відчутти лише чутливий ніс тубільця. Безконечний, родючий степ поріс травою й поховав дороги. Як у морі, хвилюється його зелена поверхня, багато фарб розкидано по степу, щедрих, щирих фарб збудженої землі. І високе бліде небо блакитними шовками звисає до обріїв, дзвенить відблисками дорогого каміння, голубими переливами степової тайни й високими, наче з безвісти донесеними, мелодіями степових птахів, що приліпилися десь у небі й ніяк не знайти їх простим оком. Пливе степ, наставивши вітрила. Море – пустельний степ одного обарвлення й одного запаху. Через це людина шукає інших морів, дальших обріїв і солодшої

тайни. Степ межує з морем, що завше приймало на свої вітри журавлів із степу» [80, с. 62].

З романтикою моря мрійлива душа молодого письменника познайомилася завдяки Джозефу Конраду, з творів якого український майстер почерпнув деякі факти з життя моряків, закоханість у море, неоромантичний пафос тощо. А вже потім розпочалася кропітка праця над збиранням фактичного матеріалу, вивченням інформації.

Особливістю стильової манери Ю. Яновського стало те, що у творі «Майстер корабля» кожна фраза й образ насичена романтикою моря. Море стало в митця романтичним символом творчих шукань, втіленням активних поривань людини до гармонійності та життєвої істини. Морська стихія у романі «Майстер корабля» асоціюється з піднесеними життєвими устремліннями героїв.

У романі «постійно присутній ліричний образ моря, свідок усіх подій, мірило прекрасного й ганебного. З морем пов'язані всі дійові особи, на долю кожного воно вплинуло по-своєму.

Зокрема, для матроса Богдана – це природна стихія існування, якою він пишається не без долі іронії над собою. Принагідно зазначимо, що іронією насичений весь роман, а це одна з прикмет його модерністичності.

Режисеру Севу та сценаристу То-Ма-Кі море дає натхнення для творчості й саморозвитку. На березі моря вирішується доля танцівниці Тайах.

Тайах у своєму зверненні до героїв теж наголошує на впливі моря на людську душу: «Я почуваю вашу молодість як морське повітря» [80, с. 17]. Або такі теж досить промовисті слова: «Біля моря ми почували себе сильнішими» [80, с. 39].

Море загострює романтичні почуття, а також додає сил людині, спонукає до відвертості, глибоких роздумів: «Море – це великий степ, на якому росте синя й чорна трава. Біля моря добре думається, і звичайні слова

набирають таємно́го великого змісту» [80, с. 154]. «Море в тебе дійсно шумить скрізь» [80, с. 132], – так говорить про морську стихію пілот Майк своєму батькові.

Море є символом далекої мрії, часом надреальної, воно спрямовує рух людини вперед, змушує її долати перешкоди, труднощі, щоб здійснити зрештою власну мрію.

Море є романтичним символом творчих шукань. Його стихія асоціюється в романі Ю. Яновського з високими життєвими прагненнями його героїв. Водночас мариністична живописність роману стала основою екзотичності твору, що є однією зі стильових ознак романтизму. Поетизація моря, його мінливого настрою привнесла у твір ліризм, схвильованість, пригоди.

І саме з романтичним образом моря пов'язаний сюжет роману: режисер Сев (прототипом якого, вірогідно, є О. Довженко) знімає фільм, для якого будується парусник: «Сценарій морський думаю... Море, корабель, наші матроси й нудьга за батьківщиною» [80, с. 12].

У романі наявні риси неоромантизму: герої піднесені над буднями, у творі присутня «романтика вітаїзму», автор підносить життя, молодість, любов, романтизує творчу працю, демонструє позитивну цінність буття. Ю. Яновський опоетизував вільне творче начало в українській людині, розбудженій до нового життя.

«Неоромантичне світовідчуття виявилось і в насиченості твору екзотичними деталями, що вимальовуються в розповідях Богдана й хазяїна трамбака, в описах островів Ява та Пао. Неоромантичною естетикою дихають образи-персонажі твору: екзотично звучать їхні імена, поведінка талановитих друзів-романтиків сповнена краси людських взаємин, вони полицарськи ставляться до жінки, яку кохають» [66, с. 117].

У своєму творі Яновський застосував метод кінозйомки: тут введені

матеріали на тему кінозйомки, а також оповідь дещо нагадує кінокадри.

В основі сюжету твору вміщено традиційний трикутник, а між споминів основного оповідача То-Ма-Кі містяться листи, захопливі оповіді інших персонажів (Богдана, хазяїна трамбака, Тайах). Тому можна простежити в романі кілька сюжетних ліній-доль персонажів.

У творі «автор пропонує читачеві цікаву гру – відчуття присутності в тексті, творення його. Ці прийоми допомагають динамізувати сюжет, утримують рівень зацікавленості читача. Вдавшись до містифікації – розповівши читачеві про себе самого з віддалі життєвого досвіду, – автор розкрив проблеми творення нової української урбаністичної культури» [66, с. 118].

Тема митця й мистецтва розгортається у «Майстері корабля» в кількох аспектах. Найперше її репрезентують герої – То-Ма-Кі й Сев, тісно пов'язані з кіномистецтвом, син То-Ма-Кі письменник Генрі та балерина Тайах.

Ці творчі особистості висловлюють своє розуміння мистецтва, і на основі їхніх міркувань у романі стверджується, що мистецтво окрилює людину, у творчості вона одержує безсмертя.

Модерністським шляхом автор пішов при створенні образу жінки та відведенні їй місця в романі. Балерина Тайах опиняється в класичному «трикутнику» закоханих, проте горда жінка не хоче почувати себе чиеюсь власністю. Ю. Яновський наділив свою героїню екзотичним іменем, таємничою незбагненою привабливістю і нестримним прагненням вирватися з полону непривабливого минулого та повернути собі почуття власної гідності, упевненості, очиститися духовно. Це характерна риса романтичного світовідчуття Яновського, персонажі якого завжди прагнуть збагатити свій внутрішній світ.

Герої роману є неординарними, нетиповими та самотніми образами в українській літературі, вони репрезентують українське мистецтво кінця 20

– початку 30-х рр. ХХ ст. як яскраве явище, як мистецтво, якому належить стати частиною української культури.

Критика неоднозначно сприйняла твір, адже роман був, безперечно, цікавий, але в ньому порушувався основний підхід до «ідейності радянського твору», був відсутній герой-пролетарій, не оспівувалась краса «щасливої радянської дійсності».

Отже, модерністський роман «Майстер корабля» містить риси неоромантичної поетики й кількох жанрових різновидів, серед яких найчіткіше простежуються прикмети автобіографічного, мариністичного, пригодницького романів. Твір має ускладнену структуру, у якому сучасність автора (20-ті роки ХХ ст.) постає як минуле, а майбутнє – 70-ті роки ХХ ст. – як сучасність. У романі вміщено різні історії колоритних персонажів, які мають певну композиційну самоцінність, можуть бути розглянуті як окремі сюжетні лінії, це своєрідний роман в історіях, автор використав прийом монтажу епізодів. «Майстер корабля» справедливо називають романтичним трактатом про мистецтво. Він сповнений роздумів про сенс земного буття, про таємничість людської душі, про її поривання до краси й гармонії, до осягнення минулого та майбутнього. Письменник поетизує творче начало в людині, через яке вона здобуває собі безсмертя у віках.

2.2. Проблематика та ідейне спрямування твору

«Майстер корабля» – це роман Юрія Яновського, який став класикою української літератури, відомий своєю виразною героїкою та глибокою соціальною проблематикою.

Наскрізним у романі «Майстер корабля» є мотив молодості, адже нове життя будують переважно молоді мрійники: «Тільки молодість має таку

повінь думок. Снуються вони скрізь, приходять від усіх дотиків, і ледве встигає за ними дзвінкий бігти час» [80, с. 32]. Навіть слова автора мемуарів, який був літньою людиною, спрямовують читача саме до молодості: «Мої спогади я присвячую молодим, сміливим і чуйним, їм віддаю я на суд юнацькі помилки і перемоги...» [80, с. 36].

Тема митця та мистецтва актуалізується в романі «Майстер корабля» у кількох аспектах. По-перше, її представляють головні герої То-Ма-Кі й Сев, які тісно пов'язані з виробництвом кіно, а також син То-Ма-Кі – письменник Генрі та балерина Тайах. Ці всі креативні, непересічні постаті висловлюють своє бачення мистецтва, і з сукупності їхніх міркувань виростає думка про те, що мистецтво окрилює людину, у творчості будь-яка смертна людина може здобути безсмертя.

Ю. Яновський акцентує увагу читача на красі творчої праці, що втілюється в образах Сева, Редактора, Богдана, Професора, Тайах, людей, які будують прекрасний Корабель – культуру нації.

Проблема культури української нації як гаранту її незнищенності є однією з найважливіших й актуальних соціально-етичних проблем у романі.

Майстер кіно То-Ма-Кі, від особи якого йде розповідь у романі, переймається долею своєї нації, є справжнім патріотом. Усе своє життя він присвятив великій благородній справі – розвиток культури нації: «Сімдесят років стою я на землі, пройшли переді мною покоління чужих і рідних людей, і всім я з гордістю дивився в вічі, боронячи життя й честь моєї нареченої. Її коси, як струмені, розлились по землі, її руки, як благословення, лягли на поля, її серце палає, як серце землі, посилаючи жагучу кров на нові й нові шляхи. Для неї я був сміливий і впертий, заради неї я хотів бути в першій лаві бійців – бійців за її розквітання. Для неї я полюбив море, поставив на гербі якір, залізний важкий якір, що його приймають усі моря

світу, і колишеться над ним могутній корабель. Культура нації – звать її» [80, с. 54].

У романі втілено романтичну ілюзію ще не розчарованої у тоталітарному режимі української інтелігенції 20-х років ХХ ст. Культура виступає поручителем незнищенності українського народу та людини. Це одна з домінантних ідей «Майстра корабля». Потужність духовного і культурного потенціалу української нації співставляється автором з домінантою – радісною працею, що є ознакою творчості» [23, с. 43].

Окремої уваги заслуговують описи складного ремесла як високого мистецтва – кораблебудування. Поцінування «досконалості рукотворної праці» (М.Бажан) було притаманне Ю. Яновському, який у своєму романі створив гімн людській праці, невтомним працьовитим рукам і творінням рукотворної краси.

Щире, відверте захоплення найпочеснішою рисою кожної людини – вмінням власноруч творити прекрасне, вилилися у схвильований, емоційний ліричний відступ-гімн рукам трудівника, що для митця стали величним символом: «Я люблю людські руки. Вони мені здаються живими додатками до людського розуму. Руки мені розповідають про труд і людське горе. Бачу творчі пальці – трепетні і нервові. Найбільше до вподоби руки творців... Я люблю її – вічну людську руку, незвичайний символ, і розумію велич тої хвилини, коли друг дає руку другові і цим він передає самого себе, своє серце і розум, дихання дітей. Дві людські руки – це кільце, за яке ухопившись, можна зрушити землю» [80, с. 65].

Для розуміння своєрідності, основних рис естетичного мислення Ю. Яновського слід звернутися до аналізу діалога між героєм-редактором та Севом, які розмірковують про конкретні принципи й підходи зображення моря, морського буття. Цей діалог став «естетичним маніфестуванням автора» (Я. Голобородько). У цій розмові Сев і Редактор виступають

однодумцями, які, як зауважує сучасний критик і літературознавець Я. Голобородько, «декларують необхідність відходу від шаблонів, узвичаєних схем у художньому зображенні» [24, с. 130].

Під час зображення місця й ролі жінки в суспільстві Ю. Яновський теж рухається новим для тогочасної української літератури модерністичним шляхом. Жінку-героїню, прекрасну даму, автор наділяє екзотичним іменем – Тайах. Вона робить спроби вирватися з полону рутинного минулого, поступово намагається повернути собі почуття власної гідності, упевненості в собі, очищає душу. Такий прийом є однією з характерних рис романтичного світовідчуття Ю. Яновського: його герої постійно тягнуться до світла, оновлення своєї внутрішньої сутності, ніколи не тонуть у полоні своїх сумнівів чи нікчемності.

Балерину Тайах автор змальовує досвідченою, але розчарованою у стосунках з чоловіками. Ця красуня випромінює жіночу таємничість і незбагненну привабливість.

Тайах у романі опиняється в класичному «трикутнику» закоханих: То-Ма-Кі – Сев – Богдан. Перші двоє є романтиками, лицарями, а матрос Богдан – справжній «реаліст», який іронічно ставиться до зауважень про те, що «жінку треба носити на руках», він твердо переконаний, що жінка насправді «любить руку і повід» [80, с. 65]. Цікаво, що саме він найбільше захоплює Тайах, яка пережила багато розчарувань і страждань.

То-Ма-Кі й Сев до знайомства з Тайах найбільше цінують свої дружні стосунки, у які за іронією долі «увійшла жінка повноправною серединою». Героїня Тайах духовно відроджується, чому сприяє тепле й безкорисливе ставлення до неї, проте вона зберегла свою жіночу гордість, незалежність і не хоче стати власністю якогось чоловіка: «Тепер – ви підняли мене з того місця, де я лежала при дорозі, загубивши людське обличчя, ви посадовили мене на корабель – дайте ж мені попливти, наставивши вітрила» [80, с. 212].

Чоловіча багаторічна дружба через любов до жінки зазнає серйозних випробувань: на То-Ма-Кі несподівано здійснено напад, у результаті якого він був поранений, і Богдан підозрює в здійсненні цього злочину запального Сева. Через ці підозри під загрозою опиняється їхня чоловіча дружба. Проте виявляється, що звинувачення були безпідставними.

Оспівуючи кохання у романі «Майстер корабля», Ю. Яновський показує читачеві, як це прекрасне почуття може пробудити в людському серці найщиріші поривання, мрії, духовні сили. Як загадкова мрія з'являється в романі чутлива, незвичайна Тайах, проте туманно зникає, бо не може відповісти на жартівливу пропозицію Сева і вибрати когось із них жеребкуванням. Можливо, вона зробила свій вибір на користь позбавленого ілюзій Богдана. Автор не розкриває подальшу долю «любовного трикутника».

Є лише туманний натяк на те, що Тайах стала дружиною То-Ма-Кі та матір'ю його синів: «Генрі допитується, чи не була ти в Італії. Він думає мене зловити й ототожнити дівчину в купальному костюмі (на березі в Генуї) з тобою. Та в наші з тобою справи ми його не пустимо. Правда?» [80, с. 345].

Таким чином, роман Ю. Яновського «Майстер корабля» присвячений, на думку М. Бажана, «трикутнику почувань». У ньому вирують торжество молодості, краси, щастя, енергії і творчості. Важливі проблеми у творі – розвиток культури нації, подальша доля української нації та шляхи її збереження, роль морально-етичних вартостей у житті, життєвого вибору людини, сенсу життя, призначення творчості й творчої людини в суспільстві, чоловічої дружби, підозрілості й ворожнечі між друзями й однодумцями, кохання й ін. У творі в центральних образах-персонажах утілена ідея служіння українській культурі, звеличення невтомливої натхненної праці.

2.3. Образна система та символіка роману «Майстер корабля»

Роман «Майстер корабля» Юрія Яновського є одним із найвидатніших, монументальних, знакових творів в українській літературі ХХ століття. Він пронизаний глибоким філософським підтекстом та відображає складні проблеми людської природи, морально-етичні питання та вічні цінності.

Образна система та символіка цього роману відіграють важливу роль у розкритті його глибоких смислів, реалізації ідейно-тематичних домінант тощо.

Літературні образи роману «Майстер корабля» внесли в українську літературу 1920-х років атмосферу творчих змін, сміливого прагнення до утвердження людини з новим європейським мисленням у цьому тривожному неспокійному світі.

Редактор То-Ма-Кі (прототипом був сам автор), від імені якого ведеться розповідь, робить зізнання у своїх мемуарах: «До кінофабрики я приїхав молодий і простий, як солдат з булавою маршала в ранці» [80, с. 8]. Це людина, яка все життя присвятила великій справі – розвитку культури нації.

Це образ втілює образ Творця. Ми бачимо його еволюцію від молодого запального Редактора – до мудрого 70-річного То-Ма-Кі, який не позбавлений юнацької енергії, згадує своє минуле, коли лише мріяв про підкорення височин творчості.

Цей герой у романі втілює дві іпостасі самого автора: автор у молоді роки і його уявлення про себе в зрілому віці. То-Ма-Кі змолоду цінує чоловічу дружбу і справжнє кохання. Він є патріотично налаштованою особистістю, яка виконує місію прислужитися справі розвою української культури.

В образі Директора впізнаємо легендарну особистість українського кіно – Павла Нечесу, який у 1925-1930 роках був очільником Одеської та новоствореної Київської (1927) кінофабрик. Директор кінофабрики у творі є шанованою людиною, до нього всі прислухаються, він користується повагою й авторитетом у людей мистецтва.

В образі надзвичайно мудрого креативного, усезнаючого Професора відчутні риси художника Василя Кричевського, який був засновником українського стилю в архітектурі та першим художником вітчизняного кіно. Його було запрошено 1925 р. на Одеську кіностудію для консультування постановок фільмів на історичну тему.

Професор – майстер архітектури, «в нього почесне місце відданого і невтомного працівника, непомітного, скромного й упертого в роботі» [80, с. 43], він дає справедливі оцінки подій і вчинків героїв, є втіленням життєвої мудрості.

Загально відомо, що прототипом Сева (Сашко Енергійний Веселий) був Олександр Довженко. То-Ма-Кі називає його «мій перший друг». Сев – художник і кінорежисер, який планує поставити картину, для чого й будують корабель.

Професора, Сева й оповідача об'єднує невтомність у мистецьких пошуках сенсу й технік творчості, її оригінальної концепції, «вони прагнуть створити фільм про справжніх людей, про людяність і взаємодопомогу в лиху годину, про те вічне й загальнолюдське, що об'єднує представників різних національностей перед обличчям небезпеки» [54, с. 53].

Тайах – це актриса й балерина Іта Пензо. Документально підтверджено, що вона гастролювала в Одеському оперному театрі в середині 1920-х років, а також танцювала в балеті С. Василенка «Йосиф Прекрасний». Саме ім'я Тайах автор запозичив з історії Стародавнього Єгипту.

За творчим задумом автора, образ красуні-балерини Тайах уособлює безмежну віру в духовне відродження людини і нації. Героїня прагне позбутися полону непривабливого минулого та повернути собі почуття власної гідності, упевненості, очиститися духовно. Тайах опиняється в класичному любовному «трикутнику», проте горда жінка не хоче почувати себе чиєюсь власністю, і навіть створивши певні перешкоди в довірливих стосунках, не розбиває чоловічої дружби між Севом і Редактором.

Богдан, прототипом якого є Григорій Гричер, режисер, належить до тих людей, які «сприймають життя в цілому, в нещасті знаходять радість, у болі – чують натхнення, в страхіві – знають сміх» [80, с. 11].

Богдан зображений у творі як досвідчений, сміливий і вільнолюбний моряк, який помандрував світом, став учасником гостросюжетних реалій, що стали основою для фільму Сева. Зображуючи портрет моряка, автор вдається до романтизованої стилістики: «Це був прекрасний екземпляр мужчини. Обличчя обвітрене й мужнє, а тіло радувало очі чистими лініями» [80].

Автор наголошує на фізичній і духовній витривалості свого персонажа. Розповідь Богдана про його мандри світом становить окрему сюжетну лінію, зокрема, вражає історія його перебування в концентраційному таборі на Балканському півострові, прагнення отримати свободу та перипетії на шляху до неї.

Це одна з прикметних рис романтичного світобачення Ю. Яновського – його герої завжди тягнуться до чистоти і світла, збагачення своєї особистості, ніколи не заглиблюються у власні вагання і нікчемність.

Надзвичайно важливе значення у романі «Майстер корабля» мають образи-символи.

Важливою дійовою особою твору є Місто, образ якого, зображений письменником детально, часом фотографічно, уособлює рідний берег, а узагальнено – образ Батьківщини.

Як уже згадувалося вище, у романі постійно присутній ліричний образ моря, це свідок усіх подій, пов'язаний із долею героїв. Ю. Яновський ототожнив море із життям, сповненим емоцій, пізнання, неспокою, воно є втілення заповітної мрії, вічності.

Відповідно, у творі наявна мариністична символіка. На нашу думку, море у творі є романтичним символом творчих шукань.

К. Ніколенко слушно виділила наступні концепти в романі «Майстер корабля» Ю. Яновського: «Корабель як символ мистецького покликання, море (чи океан) як утілення спонтанності й глибини творчої уяви та вільної думки, а вітрила як символ слова, що здатне осягнути цілий світ» [54, с. 51].

Головним у структурі твору є образ корабля. З ним пов'язаний символ майстра корабля, який повинен вивести його з будь-яких складних випробувань, повернути його рух до успішного завершення подорожі. У романі йде мова про будівництво навчального вітрильника для відпрацювання навичок майбутніх моряків.

За морською традицією, на щоглі має бути встановлено дерев'яний оберіг – це він і є майстром корабля.

Цей символ має прикмети талісмана або чарівної сили, та навіть переростає в метафору всеперемагаючої життєдайності, духовних творчих прагнень людини.

Цікаво, що всі центральні персонажі твору є творчими самобутніми особистостями, майстрами своєї праці. Тож майстер корабля можна розглядати і як символ молоді нації, представники якої – центральні персонажі роману – будують свого вітрильника, перед яким відкрите ціле незвідане море життя. Тобто вони є творцями української культури.

Отже, молоді герої кінороману Ю. Яновського «Майстер корабля» – це молоді, креативні, натхненні, відважні й відчайдушні творці нової національної культури. Вони репрезентують українське мистецтво кінця 20 –

початку 30-х рр. ХХ ст. Символіка мариністичного твору є багатогранною, сприяє розкриттю ідей творчості, духовного відродження України.

Висновки до розділу 2

В умовах соціокультурних зрушень 20-30-х років ХХ ст. відбувається трансформація митця-пророка Ю. Яновського в митця-майстра, а він сам постає як активний учасник, творець, будівник і бунтівник, рушій соціокультурних процесів, виразник духовного змісту держави, доби, часу.

Твір «Майстер корабля» – це автобіографічний модерністський роман, який нагадує мемуари. Він поєднав риси багатьох жанрів, є оригінальним щодо структури й наративу.

У творі порушено багато проблем, основними серед яких є такі: розвиток культури нації, подальша доля української нації та шляхи її збереження, роль морально-етичних цінностей, життєвого вибору людини, сенсу буття, творчості й творчої людини в соціумі, чоловічої дружби, кохання й ін.

Герої роману «Майстер корабля» є неординарними, нетиповими та самобутніми образами в українській літературі. Вони є представниками українського мистецтва кінця 20 – початку 30-х рр. ХХ ст., яким належить стати частиною української культури.

Загалом, жанрова, ідейно-тематична своєрідність, символіка та образна система роману «Майстер корабля» Ю. Яновського створюють складний і глибокий світ, який допомагає розкрити філософські аспекти життя й творчості.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РОМАНУ Ю. ЯНОВСЬКОГО В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Стан досліджуваної проблеми в шкільній практиці

Вивчення автобіографічних романів є важливим аспектом методики вивчення літератури як у закладах загальної середньої освіти, так і в закладах вищої освіти. Автобіографічні романи відображають життєвий досвід автора, дозволяючи читачеві краще розуміти його. Такий підхід може відкрити багато можливостей для аналізу та обговорення літературних творів.

В останні роки спостерігається зростаючий інтерес до особистісного досвіду авторів та його впливу на їхню творчість. Це дозволяє розглядати автобіографічні романи як важливий компонент вивчення літератури. Для вивчення автобіографічних романів можна застосовувати різноманітні методики, включаючи аналіз тексту, порівняння з реальним життям автора, використання інтертекстуальних зв'язків тощо.

Важливо розглядати автобіографічні романи як частину більшого контексту, використовуючи при цьому різноманітні форми роботи з текстом: аналіз, дискусії, творчі завдання.

Важливим елементом вивчення автобіографічних романів є порівняння різних творів, що дозволяє виявити спільні риси та особливості авторського стилю та життєвого шляху. Дослідження цих творів може сприяти кращому розумінню історії та розвитку літератури, а також впливу особистого досвіду авторів на літературний процес в цілому.

Щодо шкільної практики, важливо розглядати вивчення автобіографічних романів як можливість для розвитку аналітичних і творчих навичок учнів, а також для поглибленого вивчення історії та культури

певного часу та місця. Такий підхід може сприяти більш глибокому зануренню у світ літератури та розширенню культурного кругозору.

Багато враховувати індивідуальні особливості учнів та використовувати різноманітні методики навчання для стимулювання інтересу до вивчення автобіографічних романів.

У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним аналіз навчальних програм і підручників з української літератури для 11 класу закладів загальної середньої освіти рівня стандарту та профільного рівня.

Програму з української літератури для здобувачів освіти 10–11 класів рівня стандарту створено Р. Мовчан та авторським колективом (С. Молочко, Д. Дроздовський, Л. Коваленко, А. Фасоля, В. Цимбалюк) на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392), з урахуванням Програми з української літератури для 5–9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів (2012 зі змінами 2015–2017 рр.) та відповідно до Концепції «Нової української школи» (2016) [73, с. 1].

Тему «Юрій Яновський «Майстер корабля»» відповідно до цієї програми учні / учениці 11 класу опрацьовують протягом 3 годин, під час яких учні / учениці знайомляться з творчою біографією письменника, загальною характеристикою творчості. Прослідковують зв'язок Ю. Яновського й кіно, говорять про романтичність світовідчуття, досліджують романтизовану стихію національно-визвольного руху (роман «Чотири шаблі»). Оглядово розглядають роман у новелах «Вершники» як зразок соцреалізму.

Відповідно до програмових вимог, розглядаючи роман «Майстер корабля», учителям потрібно акцентувати на новаторстві художньої форми: «модерний сюжет, що інтригує, умовність фабули, зміщення часопростору». Обговорюючи з учнями твір, потрібно звернути особливу увагу на проблему

творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів. Для аналізу виносяться й неоромантичні герої (То-Ма-Кі, Режисер, Сев, Тайях та їхні прототипи), та модерністські образи-символи Міста, Моря. Слід зупинитися й на морально-етичних колізіях роману. На останньому уроці потрібно обговорити питання національного крізь призму загальнолюдського [73, с. 27].

З теорії літератури під час вивчення цієї теми потрібно розглянути поняття «художній час і простір», «умовність зображення». Міжпредметні зв'язки потрібно провести з українським кіномистецтвом 1920-х років та історією («культурна революція»).

Формат загального мистецького контексту можна забезпечити встановленням відношень Ю. Яновський – М. Хвильовий, Ю. Яновський – О. Довженко, та шляхом аналізу «Портрету Ю. Яновського» художника А. Петрицького.

Під час вивчення теми треба подбати про набуття здобувачами освіти предметних компетентностей: «учень / учениця «називає факти життєвої і творчої біографії письменника, 2-3 його твори; характеризує особливості світовідчуття і світобачення митця і їхній вплив на творчість; розповідає про роботу Ю. Яновського на Одеській кінофабриці; розкриває морально-етичні колізії роману «Майстер корабля»; аналізує художні образи, з'ясовує їх символічність та ознаки неоромантизму; ілюструє, як автор розкриває національне крізь призму загальнолюдського; розкриває зміст понять «умовність зображення», «художній час і простір» та оперує ними під час аналізу художнього твору» [73, с. 27].

Для додаткового (самостійного) читання для учнів 11 класу автори навчальної програми пропонують такі твори Ю. Яновського: «Голлівуд на

березі Чорного моря», «Байгород», «Чотири шаблі», «Дитинство», «Подвійне коло» [73, с. 39].

Навчальна програма з української літератури авторського колективу Г. Усатенко й А. Фасолі призначена для вивчення української літератури в профільних 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів за суспільно-гуманітарним напрямом (профіль – філологічний) [72].

Ця програма розроблена на основі «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11. 2011 р. № 1392), Концепції профільного навчання у старшій школі (наказ МОН України від 21.10. 2013 р. № 1456), з урахуванням ідей «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа»», «Основ стандарту освіти «Нова українська школа», експериментальної авторської програми з української літератури для 10-11 класів Інституту педагогіки НАПН України (2017 р.), оновленої програми з української літератури для 10-11 класів Інституту літератури НАН України (2017 р.)» [72, с. 2].

Навчальна програма є основою для розробки календарно-тематичного і поурочного планування, у яких учитель-словесник може самостійно визначати кількість годин, відведених на опрацювання конкретної теми, передбачає підготовку до уроків, присвячених вивченню оглядових тем, до уроків розвитку мовлення, позакласного читання й літератури рідного краю.

Відповідно до зазначеної програми профільного рівня роман «Майстер корабля» Ю. Яновського вивчається учнями закладів загальної середньої освіти в 11 класі. На вивчення теми «Юрій Яновський «Майстер корабля» відведено 4 години, під час яких здобувачі освіти знайомляться з творчою біографією письменника, розглядають зв'язок митця і кіно, обговорюють романтичність світовідчуття і новаторство митця в літературі, а також звертаються до аналізу романтизованої стихії національно-

визвольного руху (роман «Чотири шаблі») [72, с. 39].

Під час опрацювання роману «Майстер корабля» вчитель акцентує на таких аспектах: роман-містифікація, динамічний, модерний сюжет, умовність фабули, зміщення часопростору. Разом з учнями обговорюються проблеми «творення нової української урбаністичної культури; самоусвідомлення і пошук власного «я» новою українською людиною в новій дійсності» [72, с. 39].

Відповідно до вимог програми потрібно зупинитися також на аналізі прототипів персонажів твору та їхньому неоромантичному представленні (То-Ма-Кі, Тайах, Режисер, Сев; образи-символи Міста, Моря).

На останньому уроці потрібно обговорити морально-етичні колізії твору та національне кризь призму загальнолюдського, що яскраво прослідковується в творі.

З теоретико-літературних термінів здобувачі освіти повинні засвоїти значення понять «художній час і простір», «роман-містифікація».

Особливу увагу необхідно приділити суспільному (Українська народна республіка; армія УНР; діяльність Центральної ради; злет української державності) та мистецькому контекстів (діяльність Одеської кінофабрики; Одеса – центр формування кіноіндустрії в Україні).

Предметні компетентності, яких мають набути здобувачі освіти під час вивчення теми, зазначені в програмі: «Учень / учениця: дає загальну характеристику творчості, визначає риси новаторства митця; аналізує образи; визначає значення творчості Ю. Яновського для розвитку української літератури; розповідає про тематичне і жанрово-стилістичне розмаїття творчості» [72, с. 39].

Якщо говорити про загальнонавчальні компетентності, то під час вивчення теми «учень / учениця: повинні вести діалог із текстом (автором, героями): задавати запитання, прогнозувати зміст тощо; дискутувати на

літературні та публіцистичні теми, критично ставитися до висловлених думок; визначати роль прочитаного ним / нею для особистісного і читацького розвитку» [72, с. 39].

У результаті вичення окресленої теми здобувачі освіти 11 класу повинні усвідомити, що людину робить щасливою творча праця, відчуття потрібності на землі (емоційно-ціннісне ставлення) [72, с. 39].

У навчальній програмі запропоновані Інтернет-ресурси для кращого засвоєння теми: Майстер корабля <http://1576.com.ua/people/mayster-korablya-907>; Вершники. <https://www.youtube.com/watch?v=19aOiYGZDAM>; https://www.youtube.com/watch?v=0up_ft4REN0; Розстріляне відродження.

Для самостійного (додаткового) читання автори програми пропонують такі твори Юрія Яновського: «Голлівуд на березі Чорного моря», «Байгород», «Чотири шаблі».

Проаналізувавши підручники для учнів 11 класу закладів загальної середньої освіти, відзначимо, що автори загалом приділяють достатню увагу матеріалам з окресленої теми.

Наприклад, у підручнику О. Авраменка (рівень стандарту) [1] уміщена стаття про життєвий і творчий шлях Ю. Яновського, огляд творів, відомості з теорії літератури («умовність зображення», «художній час і простір»), довідка про Григорія Гричера, Василя Кричевського, Павла Нечесу, Іту Пензо (матеріали для міжмистецького контексту), охарактеризовано неоромантичні ознаки роману «Майстер корабля» (екзотика в тексті, герої, піднесені над буденністю, вітаїзм, символіка тощо).

Завдання до тексту носять репродуктивний (установіть відповідність) і дослідницький (доведіть неоромантичність твору), творчий (запропонуйте ілюстрацію обкладинки роману «Майстер корабля», створіть допис у соціальних мережах) характер. Окрім того, учням пропонується покликання

на лекцію В. Агеєвої про роман Ю. Яновського з запитаннями для подальшого обговорення, а також рекомендована література до теми.

У навчальному виданні вміщено уривки з роману (VI і VII розділи), ілюстрації до твору (репродукції картин). Для словникової роботи винесено професійну морську лексику: «мол», «шкот», «кумирня», «прова», «стеньга», «бугиприт», «струг», «гафель», «кіль».

У підручнику з української літератури для 11 класу закладів загальної середньої освіти Л. Коваленко, Н. Бернадської (рівень стандарту, 2019 р.) [34] розміщено статтю під назвою «Лицар культури нації» про життєвий і творчий шлях Ю. Яновського, а також його портрет, запитання й завдання за прочитаним текстом. Наведено історію створення роману «Майстер корабля», розглянуто ідейно-тематичні домінанти твору, сюжет і композицію, подано матеріали до характеристики образів і зазначені їхні прототипи.

З теорії літератури здобувачам освіти запропоновано поняття «вторинна умовність у літературному творі» та «художній час і простір». Завдання теж носять репродуктивний (дати відповіді на запитання до тексту), дослідницький (визначити морально-етичні колізії твору) і творчий (створити проєкт) характер. Уривків твору в аналізованому навчальному виданні не вміщено.

У підручнику О. Слоньовської (профільний рівень, 2019 р.) [66] уміщено портрет Ю. Яновського, статтю про життєвий і творчий шлях, новаторство митця в літературі ХХ століття, репродукції картин на мариністичну тематику, матеріали щодо мистецьких контактів письменника з О. Довженком та ін.

У рубриці «Діалог з текстом» автори підручника пропонують одинадцятикласникам подумати про неоднозначність творчості майстра, про джерела його творчості, використані новаторські літературні методи тощо.

Міжмистецький контекст проводиться з кіноіндустрією ХХ століття, а також репродукціями картин художників, на яких зображена Одеса та портрет майстра слова.

У статті «Майстер корабля» автори підручника пропонують матеріали для вивчення жанрової своєрідності й проблематики роману, історію його створення, аналіз сюжету й фабули, прототипів персонажів та їхній неоромантичний вияв, характеристику героїв. Для повторення й узагальнення знань подано питання репродуктивного, дослідницького та творчого характерів. Уривків з тексту в підручнику не вміщено.

У підручнику О. Борзенко (профільний рівень, 2019 р.) [14] вміщено портрет Ю. Яновського, коротку біографічну довідку про нього. У статті «Море, молодість, романтика» автори підручника пропонують одинадцятикласникам інформацію про історію створення роману, прототипи образів, особливості жанру та художньої організації, проблемно-тематичний комплекс, мотиви й образи тощо. Також подано короткий уривок з роману та завдання для розвитку базових компетентностей і літературної компетентності учнів.

З метою з'ясування стану дослідження порушеною нами проблеми в шкільній практиці нами було проведене анкетування серед учителів української літератури, які працюють у старших класах. Їм було запропоновано відповісти на запитання анкети (*Додаток В*) щодо доцільності вивчення старшокласниками роману Ю. Яновського «Майстер корабля» й методів і прийомів, які вони використовують під час уроків з виучуваної теми тощо. В анкетуванні взяли участь 10 педагогів-словесників закладів загальної середньої освіти м. Охтирка: Охтирська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1, Охтирська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3, Охтирська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11, Охтирська загальноосвітня школа

I-III ступенів імені Б.Д. Антоненка-Давидовича Охтирської міської ради Сумської області.

У результаті анкетування думки педагогів розділилися. Наприклад, 6 (60%) із 10 педагогів схвалюють рішення про введення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» в навчальну програму з української літератури для старшокласників. 4 респонденти (40%) вважають роман складним для сприймання здобувачами освіти.

На запитання «Чи здатні учні 11 класу самостійно підібрати цікаву змістовну інформацію про Юрія Яновського й озвучити її на уроці?» усі анкетовані одноставно дали позитивну відповідь. 8 респондентів (80%) свідчать про те, що в здобувачів освіти виникають труднощі під час вивчення роману.

Усі вчителі підтвердили, що використовують інтерактивні методи навчання, а також творчі завдання під час вивчення цієї теми. Проте 7 анкетованих (70%) потребують додаткових методичних рекомендацій для якісної організації освітнього процесу і більш якісного опрацювання роману. Серед методів і прийомів, які доцільно використовувати на цих уроках для кращого засвоєння учнями матеріалу із цієї теми, педагоги назвали такі: лекції, обговорення, аналіз тексту, рольові ігри, аналіз, письмові реферати, творчі завдання тощо.

Матеріали до вивчення творчості Ю. Яновського, зокрема автобіографічного роману «Майстер корабля» та ін., пропонують методисти учителі-практики: Г. Бабій, О. Бас, Н. Богдан, С. Жукова, О. Деркач, Р. Мовчан, К. Ніколенко, Т. Синепольська, Г. Ульянова та ін., проте, на нашу думку, методика вивчення української літератури, як і будь-яка інша наука, не стоїть на місці, постійно з'являються нові дослідження, форми й методи роботи на уроках, а відтак існує потреба в розробці нових методичних

рекомендацій для вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» в сучасних закладах освіти.

3.2. Психолого-педагогічні основи вивчення роману на уроках української літератури в старших класах ЗЗСО

Вивчення романів у закладах загальної середньої освіти є важливою частиною літературної освіти, що дозволяє учням відкрити для себе різноманіття літературних жанрів та сприяє розвитку літературного смаку, аналітичних навичок та емпатії. Опрацювання романістики на уроках української літератури в старших класах має важливе значення для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та літературної компетентності учнів. Для цього потрібно враховувати психолого-педагогічні аспекти, які допоможуть ефективно організувати освітній процес [58].

Основні переваги вивчення автобіографічних романів в ЗЗСО:

- «розвиток літературного смаку та аналітичних навичок: автобіографічні романи дозволяють учням оцінювати літературні твори з особистого погляду, а також аналізувати їх з літературної точки зору;
- розширення світогляду та культурного багажу: через вивчення життєвих історій авторів учні отримують можливість дізнатися більше про історію, культуру та суспільство того часу, коли проживав автор;
- розвиток емпатії та розуміння інших людей: автобіографічні романи часто розповідають про важкі життєві обставини та випробування, що дозволяє учням краще розуміти і співчувати іншим людям;
- стимулювання творчого мислення: вивчення автобіографій може надихнути учнів на власне творче вираження через написання власних творів або рефлексію над власним життям;

- формування навичок аналізу та критичного мислення: вивчення реальних життєвих ситуацій та їх літературної обробки сприяє розвитку аналітичних навичок та критичного мислення;
- стимулювання самоосвіти та самопізнання: учні можуть бути зацікавлені в подальшому читанні творів того ж автора або подібних за жанром» [48].

Важливо враховувати, що вибір автобіографічних романів повинен бути адаптований до вікових особливостей та інтересів учнів, про що повинні дбати автори навчальних програм, які рекомендовані МОН України. Вивчення таких творів може бути ефективним, лише якщо супроводжується адекватним аналітичним обговоренням та завданнями, які спрямовані на розуміння та осмислення прочитаного.

Розглядаючи роман на уроках української літератури, важливо враховувати вікові особливості учнів. У старших класах вони вже здатні абстрагуватися від конкретного сюжету та аналізувати теми, символи, характери тощо [68].

Учні старшої ланки активно вирішують свої особистісні питання та формують свою ідентичність. Вони можуть мати різні психологічні особливості, проте деякі загальні риси, важливі для розуміння їхньої поведінки та розвитку такі: самоідентифікація, самостійність, емоційна стабільність, соціальні взаємини, орієнтація на майбутнє, експериментування.

Старшокласники активно формують свою самоідентифікацію, вони вже здатні усвідомлювати власні здібності, інтереси й цінності, розвивають незалежність у прийнятті рішень, навчаються розв'язувати проблеми самостійно, брати відповідальність за свої дії.

Потрібно враховувати, що напруженість і стрес, пов'язані з навчанням, взаєминами з однолітками та іншими проблемами, можуть впливати на їхній емоційний стан. Для більшості школярів-старшокласників

важливість соціальних взаємин з однолітками посилюється, формуються стійка дружба та взаємодія з різними соціальними групами.

На цьому етапі здобувачі освіти починають активно думати про своє майбутнє, вибір професії, навчання в університеті та інші кар'єрні та освітні перспективи. Вони можуть експериментувати з різними стилями життя, пізнають себе та світ навколо. Відтак, за приклад вони можуть брати героїв літературного твору й наслідувати їх. Тому важливим під час вивчення того чи іншого твору є встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розвиток вміння аналізувати твори, давати об'єктивну оцінку діям героїв тощо.

Розуміння цих психологічних особливостей може допомогти педагогам, батькам та іншим дорослим, які працюють з учнями старшої ланки, краще розуміти їхні потреби та надавати відповідну підтримку в їхньому розвитку.

Учитель української літератури, особливо в рамках літературного аналізу, повинен сприяти розвитку вміння і здатності старшокласників оцінювати дії персонажів за кількома критеріями:

- характер та мотивація персонажа: учні можуть аналізувати, яке значення і наслідки мають дії персонажа, чи дії відповідають його характеру, чи можна зрозуміти мотивацію за їхніми вчинками;
- розвиток персонажа: учні можуть оцінювати, як дії стимулюють розвиток персонажа протягом розвитку сюжету твору, чи відбувається зміна в їхній особистості;
- співвідношення із сюжетом: як дії персонажів впливають на розвиток сюжету, чи є вони визначальними для розгортання подій;
- етичність та моральність: учні можуть оцінювати дії персонажів з точки зору етики та моралі, виясняють, чи можна вважати дії правильними чи неправильними, чому;
- співвідношення з контекстом: як дії персонажів відображають або конфліктують із соціальним, історичним або культурним контекстом, у якому вони знаходяться;

- аналогії та відповідності: учні можуть шукати аналогії між діями персонажів і реальними життєвими ситуаціями або іншими художніми творами.

Врахування цих аспектів допомагає старшокласникам не лише аналізувати дії персонажів у тексті, а й розширювати свій універсальний аналітичний підхід до різних ситуацій у дорослому житті.

Для ефективного вивчення роману важливо створити атмосферу взаєморозуміння, відкритості до дискусій та обміну думками. Учитель має стати взірцем для учнів у плані моралі. Проте треба бути обережними в оцінці вчинків персонажів, суджень, щоб не ранили тонку емоційну сферу учнів.

У вчителя літератури є велика відповідальність, як виховати учнів не лише в розумінні літературних творів, а й у розвитку моральних цінностей. Його роль полягає в тому, щоб дати учням не лише знання про літературу, але й допомогти їм зрозуміти етичні, моральні та соціальні площини життя через літературні твори.

Учитель літератури може впливати на чутливу емоційну сферу старшокласників через наступні аспекти: етичний приклад, аналіз та обговорення вчинків персонажів, сприяння моральному розвитку здобувачів освіти, використання позитивних прикладів, розвиток критичного мислення тощо. Своїм власним життям і вчинками він може демонструвати принципи моралі та етики. Він допомагає учням аналізувати дії персонажів, їхні мотивації та наслідки в контексті моральних цінностей.

Учитель має створювати комфортну атмосферу для висловлювання учнями власних поглядів і думок з позиції моралі. Він може висвітлювати важливі аспекти моралі через літературні шедеври та використання життєвих прикладів, що надихають на вчинення добрих справ. Сприяючи обговоренню різних точок зору та ситуацій, учитель розвиває у своїх учнів критичне мислення, що є важливою складовою морального розвитку.

І хоча вчитель сам по собі не є і не повинен бути ідеальним, його постійна праця над власними знаннями, вдосконаленням та вихованням учнів у моральному плані робить його важливим еталоном моралі та етики в освітньому середовищі.

Поєднання різних методів (лекції, обговорення, аналіз тексту, рольові ігри тощо) дозволяє зробити уроки цікавими й пізнавальними для учнів. Не варто зводити вивчення великих за обсягом творів до читання й переказу. Для одинадцятикласників більш корисним буде аналіз текстів і можливість висловити своє ставлення до прочитаного.

Учитель повинен подбати про розвиток критичного мислення та аналітичних навичок здобувачів освіти. Учні мають навчитися визначати основні теми, аналізувати характери та динаміку їхнього розвитку, розуміти роль символіки тощо. Одним із завдань учителя-словесника є розвиток творчості й уяви дітей. Потрібно сприяти учням власним тлумаченням прочитаного, запитувати їх про можливі альтернативні розвитки сюжету, характерів персонажів.

Залучення зовнішніх ресурсів дасть гарний результат у процесі вивчення великих творів, якими є й автобіографічні романи. Адже в 11 класі учні мають засвоїти велику кількість матеріалу з різних навчальних дисциплін, опрацювати великий обсяг інформації. Використання додаткової літератури, відеоматеріалів, візуальних засобів (презентацій, ілюстрацій) може допомогти краще зрозуміти й осмислити великий за обсягом твір.

Потрібно приділити увагу роботі з емоційним аспектом, адже роман часто викликає емоційні реакції у читачів. Дискусії щодо власних вражень можуть сприяти глибшому розумінню та усвідомленню змісту.

Доцільно пропонувати учням творчі завдання, які дозволяють поєднувати теоретичні знання із практичними навичками, застосувати отримані знання на практиці (наприклад, написання аналітичних творів).

Вивчення романів може стати цікавим і захопливим, якщо включити в структуру уроків творчі завдання. Ось кілька ідей:

- рольові ігри: розділіть учнів на групи та надайте кожній групі роль персонажа з роману. Нехай вони презентують дії та мотиви свого героя, розкриваючи його / її характер і взаємодію з іншими персонажами;
- творче письмо: попросіть учнів написати есе або створити альтернативний фінал для роману. Вони можуть обґрунтувати свої варіанти на основі дійсного тексту;
- художня інтерпретація: запропонуйте учням намалювати або створити колаж, який відображає ключові сцени, образи або символи з роману. Після цього вони можуть пояснити свій вибір і тлумачення;
- музична експресія: запропонуйте учням вибрати музичний твір, який, на їхню думку, відображає атмосферу або емоції роману. Потім вони можуть обґрунтувати свій вибір і поділитися з класом;
- драматизація ключових сцен: дозвольте учням перевтілитися в персонажів і драматизувати важливі моменти роману. Це допоможе краще розуміти дії героїв та їхні мотиви.

Ці творчі завдання не лише сприятимуть мотивації учнів до вивчення романів, але й допоможуть їм глибше зануритися в текст та розкрити його значення.

Робота над романом є непростю через великий обсяг, наявність багатьох сюжетних ліній, персонажів. Тож учителю необхідно подбати про підтримку та стимулювання учнів. Потрібно заохочувати допитливість, стимулювати активну участь у дискусіях, підкреслювати успіхи та досягнення.

Останнім часом, як відзначають учителі-практики, різко зменшилася кількість дітей, які захоплюються читанням, і взагалі тих, які читають твори, визначені для текстуального вивчення. Замість того читають короткий зміст

або переказ творів. Це пояснюється стрімким розвитком інформатизації, поширенням і доступністю гаджетів та інтернету тощо. Учителю української літератури потрібно докласти чимало зусиль для заохочення старшокласників до читання. Пропонуємо кілька ідей, що сприятимуть мотивації до читання та вихованню читацької культури:

- клуб читачів: створіть клуб читачів, де учні матимуть можливість обирати книги, обговорювати їх та ділитися враженнями. Це може бути важливим і стимулюючим досвідом;
- читацькі конкурси: проводьте читацькі конкурси з призами для стимулювання інтересу до читання. Можна організувати змагання за кількістю прочитаних книг або за найкращий відгук на прочитану книгу;
- книжкові виставки: організуйте виставки популярних або цікавих книг, щоб привернути увагу до різноманіття літератури. Ви можете робити рекомендації, розмішувати цитати або короткі огляди, щоб зробити книги більш привабливими для читачів;
- авторські заходи: запрошуйте письменників для зустрічей, читань або лекцій. Це може бути джерелом натхнення для учнів та допомогти їм підкріпити інтерес до читання;
- читацькі випробування: створіть тести чи випробування, щоб зацікавити учнів. Наприклад, гра «Вгадай книгу за фрагментом» або тести на знання деталей з улюблених книг;
- креативне середовище: створіть затишне місце для читання в закладі освіти, де старшокласники зможуть зануритися в свої улюблені книги. Наприклад, можна організувати куточок з кріслами та пуфами, обладнаний книгами;
- доступ до різноманітності: поширюйте інформацію про різні жанри літератури, включаючи наукову фантастику, фентезі, класику, пригодницьку літературу тощо. Нехай учні знають про різноманітність вибору;

- поділіться власним досвідом: учителі та інші працівники закладу освіти можуть розповідати про свої улюблені книги й враження від них. Особистий приклад може заохотити учнів почати читати.

Важливо також створити відкрите та сприятливе середовище для читання, де учні відчують підтримку та заохочення до власного літературного розвитку.

Оцінювання знань та навичок має бути конструктивним. Важливо використовувати різноманітні форми оцінки: усний аналіз, письмові реферати, творчі завдання тощо. Головне пам'ятати, що вчитель повинен здійснювати формувальне оцінювання, спиратися на індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти, а не діяти шаблонно. У старшому шкільному віці діти очікують на похвалу, а тому хвалить учнів за кожну прочитану книгу, за кожен відгук на прочитане, за активну участь на уроці, за висловлену власну думку, гарно виконані творчі завдання тощо.

Оцінювання учнів старшої ланки під час вивчення романів на уроках літератури може мати кілька форм і методів, спрямованих на оцінку їхніх знань, розуміння та аналіз літературних творів. Ось декілька можливих способів:

- тестування та контрольні роботи: складання тестів з питань про ключові події, персонажів, теми та символи в романі. Контрольні роботи можуть оцінювати рівень розуміння сюжету та глибину аналізу;
- складання есе: запрошення учнів написати есе або літературний аналіз, в якому вони висловлюють свої думки щодо тем та символів у романі, виражають власні враження від твору та аргументують їх;
- обговорення в групах: проведення групових обговорень для аналізу роману, під час яких учні можуть обмінюватися думками, аргументами та враженнями від твору;
- проєктні завдання: пропозиція учням вибрати конкретний аспект роману (наприклад, персонажі, теми, стиль письма автора) і створити

проект або презентацію, яка демонструє їх розуміння та дослідження цього аспекту;

- усне опитування: проведення усних опитувань, під час яких учні можуть висловлювати свої враження від роману, розповідати про ключові моменти й аналізувати їх.

Під час оцінювання важливо враховувати не лише правильність відповідей, а й глибину розуміння та аналітичні навички учнів. Також особливу увагу потрібно звертати на їхню здатність висловлювати власні думки та дотримуватися аргументації.

Урахування цих та інших психолого-педагогічних особливостей допоможе забезпечити ефективну та плідну освітню діяльність з вивчення романів на уроках української літератури в старших класах.

3.3. Методичні рекомендації до вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» в 11 класі

Незважаючи на різноманітні підходи до вивчення прозових творів різних жанрових форм і численні дослідження порушеної проблеми, у методичній науці й практиці літературної освіти досі остаточно не вирішено питання про шляхи засвоєння здобувачами освіти знань про особливості автобіографічної розповіді, про автобіографічну прозу взагалі та застосування їх у практичній читацькій діяльності.

Основне протиріччя в шкільній практиці полягає в тому, що отримані знання про особливості оповіді, композиційної побудови автобіографічних творів, уміння застосовувати їх під час аналізу художніх творів на уроці значна частина учнів неспроможна перенести у сферу самостійного читання і мовної практики. Звідси одним з актуальних завдань методики викладання української літератури на етапі її вивчення учнями є вирішення цих протиріч,

що, в свою чергу, вимагає пошуку нових методичних рішень у процесі вивчення автобіографічного роману.

Вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» з урахуванням специфіки автобіографічної оповіді повинно здійснюватися в духовно-моральному, філософському, психологічному аспектах аналізу, що дозволяє розкрити старшокласникам ідейно-моральну й філософську глибину творчості письменника, сприяє духовному розвитку їхньої особистості.

В основі методики шкільного вивчення автобіографічного роману лежить розуміння учнями особливостей автобіографічного твору, які полягають у наступному:

- використання в якості стійкої композиційно-мовленнєвої форми розповіді від 1-ї особи;
- зображення фактів з життя автора у зв'язку зі становленням його внутрішнього світу;
- співвіднесення двох планів роману (план справжнього оповідача і план його минулого);
- своєрідність образу автора, що полягає в його поінформованості про зображені подій як зовнішнього, так і внутрішнього життя, зацікавленість у висвітлюваному, утвердження справедливості власних оцінок;
- створення міжтекстових взаємодій (інтертекстуальності) в процесі розповіді, що дозволяє успішно вибудувати вивчення прозових творів даної жанрової спрямованості інших авторів.

Вивчення специфіки роману буде ефективним за умови поетапного засвоєння. На першому етапі вивчення теми «Ю. Яновський "Мастер корабля"» повідомляються факти біографії письменника, розглядаються його автобіографічні твори, на основі чого відбувається формування уявлень про такі особливості автобіографічного твору, як тема, ідея, пафос, засоби створення образу героя-оповідача, форма оповіді, своєрідність розвитку

сюжету, способи вираження авторської позиції, позасюжетні елементи та ін. Збагачуються ці уявлення в процесі зіставлення автобіографічних творів з неавтобіографічними, але подібними за тематикою творами інших авторів, що сприяє вдосконаленню читацької компетентності старшокласників.

Вивчення роману Юрія Яновського «Майстер корабля» в 11 класі має бути цікавим і пізнавальним для здобувачів освіти. Готуючи методичні рекомендації, ми врахували особливості цього твору та сучасної літературної освіти.

Згідно з навчальною програмою для 11 класу система роботи з вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» може бути спланована таким чином:

Урок 1. Тема: Юрій Яновський. Творча біографія письменника, загальна характеристика творчості. Ю. Яновський і кіно. Романтичність світовідчуття.

Урок 2. Тема: Новаторство художньої форми («Майстер корабля»): модерний сюжет, що інтригує, умовність фабули, зміщення часопростору. Проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів.

Урок 3. Тема: Неоромантичні герої То-Ма-Кі, Режисер, Сев, Тайях та їх прототипи, модерністські образи Міста, Моря. Морально-етичні колізії твору. Національне кризь призму загальнолюдського.

Відповідно, ми розробили систему уроків із теми Юрій Яновський «Майстер корабля» *(Додаток Б)*.

Перед початком вивчення роману, на першому уроці, важливо ознайомити учнів з життям та творчістю Юрія Яновського. Це може зробити як учитель, скориставшись методом лекції, так й учні, яким треба дати завдання заздалегіть підготувати повідомлення про життя і творчість митця.

Для кращого усвідомлення матеріалу варто скористатися логічними схемами, робити записи в зошитах. Це дозволить краще розуміти погляди автора, ідеї та мотивації при написанні роману. На краще усвідомлення рис

особистості митця спрямовані такі види навчальної діяльності, як розгляд виставки творів письменника та документальної, публіцистичної літератури про нього, виразне читання висловлювань відомих людей про Ю. Яновського, інтерактивна вправа «Вільний мікрофон» та ін.

На наступних уроках варто обговорити історичний, соціальний та культурний контексти, у яких відбуваються події твору, риси неоромантизму в ньому. Важливо залучити до роботи учнів, які під керівництвом учителя можуть підготувати відповідні повідомлення. Це допоможе краще зрозуміти ситуації та характери героїв.

Потрібно розглянути структуру роману (вступ, основна частина, кульмінація, розв'язка). Пояснити, як ці частини впливають на розвиток сюжету. Розглянути розподіл глав та їхню функцію в розкритті теми й розвитку сюжету.

Важливу роль під час вивчення творчості Ю. Яновського відіграє розповідь як один із домінантних прийомів роботи вчителя. Оскільки роман дещо складний для сприймання, без розповіді педагога на уроках не обійтись. Наприклад, на другому уроці з вивчення творчості Ю. Яновського учителю варто розповісти про особливості жанру й художньої організації роману «Майстер корабля».

Обов'язково необхідно охарактеризувати головних героїв та їхню роль у розкритті теми та сюжету, а також обговорити динаміку розвитку характерів героїв, їхні зміни та внутрішні конфлікти. Для цього можна скористатися таким видом навчальної діяльності як робота в групах, застосувати евристичну бесіду тощо.

Особливу увагу потрібно приділити тематиці та символіці: проаналізувати основні теми, які розкриваються в романі (наприклад, тема мрії, мистецтва, свободи), розглянути символіку, яка використовується автором, і її значення.

Кращому засвоєнню матеріалу та його узагальненню сприятиме складання відповідних логічних схем, таблиць, граф, візитної картки твору. Наприклад, на заключному уроці можна запропонувати старшокласникам створити візитну картку твору (робота в групах), попрацювати над заповненням таблиці «"Майстер корабля" у просторі і часі», у якій на основі тексту твору розглянути часопростір роману.

Детального розгляду потребує і мовний стиль автора, вивчення особливостей образності, виділення метафор, порівнянь й інших засобів виразності, наявних у романі.

Після опрацювання жанрово-стильових, ідейно-тематичних особливостей, художніх засобів і мови твору, варто організувати обговорення ключових сцен і ситуацій у романі, спрямовуючи учнів на аналіз дій та мотивів персонажів, їхню характеристику. Можна провести дискусії щодо можливих інтерпретацій і значень твору.

Після опрацювання всього твору варто запропонувати старшокласникам завдання творчого характеру, зокрема написання власних роздумів, аналіз аналогій, створення аналогічних ситуацій тощо.

Учитель-словесник має звернути увагу на відгуки про прочитане й рефлексію. Можна попросити учнів написати власні враження від прочитаного твору, зробити аналіз сильних та слабких сторін, а також окреслити можливі шляхи подальшого розвитку сюжету.

На останньому уроці учні можуть висловити свої думки, аргументувати свої погляди й обговорити різні точки зору.

Варто зазначити, що під час вивчення роману важливо стимулювати учнів до власних досліджень, аналізу й творчості. Задача вчителя – надати інструменти й спрямувати їх на цьому шляху.

Роман Ю. Яновського «Майстер корабля» є цікавим багатоплановим твором, який можна вивчати в літературних гуртках або на літературних

факультативах. Вивчення цього роману на позаурочних заняттях може включати такі етапи й методи:

1. Аналіз сюжету:

- аналіз структури твору: розгляньте структуру роману, його частини, глави й поділ на епізоди;
- сюжет та сюжетні лінії: розкрийте основний сюжет та додаткові сюжетні лінії;
- герої та характери: вивчіть основних персонажів, їхні особливості, мотивації та еволюцію протягом роману;
- символіка та образи: виділіть ключові символи та образи, що допомагають розкрити глибинні сенси твору.

2. Аналіз стилю:

- мова та стиль письма: дослідіть способи, якими автор використовує мовні засоби для створення атмосфери й вираження своїх ідей;
- тон та настрій: визначте загальний тон роману, а також ті моменти, коли тон може змінюватися.

3. Контекст й автор:

- біографія автора: дослідіть біографічні дані Юрія Яновського, можливі джерела творчості й впливи на неї;
- соціокультурний контекст: розгляньте історичні, соціальні й культурні аспекти, що можуть вплинути на сприйняття й розуміння твору.

4. Дискусія та аналіз:

- групові обговорення: проведіть обговорення різних аспектів роману, дозволяючи учасникам висловлювати власні думки й інтерпретації;
- аналіз порівняльних аспектів: порівняйте роман «Майстер корабля» із іншими творами того ж автора або інших сучасників.

5. Творчі завдання:

- написання есе чи рецензії: запропонуйте учасникам написати аналітичне есе або рецензію на роман;
- творчі завдання на основі сюжету: наприклад, попросіть учасників створити альтернативний сценарій закінчення.

б. Рефлексія:

- власні враження та інтерпретації: зробіть опитування учасників щодо їхніх власних вражень від роману та інтерпретацій його сюжету й символіки.

Основою запропонованої методики є система завдань різного типу, складена з урахуванням елементів автобіографічного роману, опора на які сприяє ефективному освоєнню автобіографічної прози інших письменників, а також удосконалює культуру читачів. Це завдання, спрямовані на:

- виявлення одинадцятикласниками характеру автобіографічного героя та способів його створення (ідентифікація; пошук відповідей на проблемні питання пізнавальною та морально-естетичного порядку; що дозволяють виявити особливості процесу становлення особистості автобіографічного героя та позицію автора, що оцінює події минулих років; аналітичне читання; інтерпретація окремих; проблемна бесіда, переказ з елементами аналізу, творчі завдання на основі особистих спогадів та ін.);
- розуміння ролі співвідношення у тексті двох суб'єктно-мовленнєвих сфер (актуалізація життєвого досвіду та емоційної пам'яті; лекція з елементами бесіди; творчі завдання з особистих вражень; обговорення проблем поетики твору та ін.);
- усвідомлення просторово-часових особливостей оповідання в автобіографічному творі (співвідношення документальних відомостей з біографії письменника з фактами його життя, відображеними у творі, шляхом порівняння автобіографічного твору з щоденниковими

записами, листами, автобіографією; «вживання» в образ; проблемна лекція; усне малювання, виразне читання, вибіркоче коментування, складання коментарів до уривку та ін.).

Запропоновані методичні рекомендації щодо вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» дозволять глибше зрозуміти твір, а також розвивати критичне мислення й аналітичні навички старшокласників. Залежно від рівня аудиторії та цілей вивчення можна адаптувати зазначені методи, прийоми й види навчальної діяльності для кращого використання в освітньому процесі.

Висновки до розділу 3

У результаті аналізу навчальних програм і підручників з української літератури для закладів загальної середньої освіти нами було з'ясовано, що творчість Ю. Яновського вивчається здобувачами освіти в 11 класі (рівень стандарту й профільний рівень). У чинних підручниках для 11 класу достатньо представлений матеріал для опрацювання цієї теми, однак педагоги відзначають складність твору для сприцмання старшокласниками.

Опрацювання романістики на уроках української літератури в старшій школі стимулює розвиток критичного мислення, аналітичних навичок і літературної компетентності учнів. Урахування психолого-педагогічних особливостей старшокласників допоможе забезпечити ефективну й плідну освітню діяльність із вивчення романів на уроках української літератури в старших класах.

Запропоновані нами методичні рекомендації щодо вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» носять універсальний характер і можуть

бути реалізовані на уроках у повному обсязі або шляхом поєднання кількох елементів, при цьому кожен із них може являти собою окремі етапи уроку.

Теоретичні положення й практичний матеріал дослідження можуть бути використані вчителями української літератури в процесі вивчення автобіографічних творів інших письменників, рекомендованих авторами навчальних програм, та під час організації досліджень учнів у галузі поезики епічних творів інших жанрів (наприклад, Малої академії наук України); під час знайомства з автобіографічними епічними творами інших авторів на уроках позакласного читання.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, варто зауважити, що в ході виконання магістерського дослідження нами було здійснено теоретичний аналіз поняття «автобіографічний роман» з точки зору сучасного літературознавства; визначено художні особливості творчості Ю. Яновського та ідейно-стильову своєрідність автобіографічного роману «Майстер корабля». Окрім того, розроблено методичні рекомендації щодо вивчення творчості письменника здобувачами освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти.

У першому розділі, відповідно до першого завдання дослідження, було висвітлено сутність поняття «автобіографічний роман» і, відповідно, «роман» з огляду на досягнення сучасного літературознавства. З'ясовано, що роман – великий за обсягом епічний твір, складний за побудовою, що має кілька головних і другорядних сюжетних ліній, значну кількість персонажів. Автобіографічний роман – це його жанровий різновид, у якому головним персонажем виступає сам автор, а події є художньо осмисленими подіями з його життя. Образ головного персонажа, а також сюжет такого роману є художньою обробкою фактів, пережитих автором. Автобіографічний роман не треба ототожнювати з романом-щоденником або мемуарною прозою. У мемуарній прозі автора насамперед цікавить світ, який він описує, тобто власна персона. У щоденнику немає розриву між часом написання й тим, про який йдеться в оповіді. Як один із різновидів біографічного роману автобіографічний більш концентровано й послідовно втілює авторські погляди, суб'єктивно трактуючи події й факти історичної епохи.

На виконання другого завдання дослідження було проаналізовано художні особливості прози Ю. Яновського (романи «Майстер корабля», «Чотири шаблі», «Вершники», «Жива вода») й рецепцію творчості митця в сучасному літературознавстві. Зроблено висновок, що у творчому спадку

митця гармонійно поєдналися витончена культура ліричного слова, романтична піднесеність та експресивність оповіді, глибоке проникнення в душу людини й сутність людських почуттів. Вдаючись до експериментів з формою і змістом, письменник прагне модернізувати традиційну, усталену манеру письма, підняти на вищий рівень художнє мислення читача, знайти нові шляхи свого творчого самовираження. У мистецькому світобаченні майстра від початку його творчого шляху були закладені висока духовність, пріоритет загальнолюдського, християнського, виплеканого віковими світоглядними традиціями українського народу.

Дослідження рецепції творчості митця в сучасному літературознавстві виявило, що сучасні критики й літературознавці (В. Агеєва, М. Гнатюк, Я. Голобородько, Л. Кавун, Н. Коробкова, М. Ласло-Куцюк, Р. Мовчан, М. Наєнко, В. Панченко, І. Семенчук, Т. Ткаченко, Р. Харчук та ін.) здебільшого відзначають романтичне світовідчуття письменника, що знайшло своє яскраве втілення в кращих його творах – романах «Майстер корабля» та «Чотири шаблі». Гармонійне поєднання дійсності й ідеалу чи то в процесі натхненної творчої праці (роман «Майстер корабля»), чи у визвольних народних рухах (роман «Чотири шаблі») стало стилетворчою домінантою неоромантизму. Ю. Яновський увійшов в українську літературу як один із новаторів модифікації романного жанру.

У другому розділі відповідно до третього завдання дослідження було визначено ідейно-стильову своєрідність роману «Майстер корабля», зокрема його жанрові й композиційно-стильові особливості, проблематику, ідейне спрямування, проаналізовано образну систему й символіку. Варто наголосити, що роман новаторський, тож визначити його жанр досить складно, адже в ньому є й філософські роздуми, й риси неоромантичної поетики (неоромантична любовна лінія, герої піднесені над буднями, присутня «романтика вітаїзму», автор підносить життя, молодість,

романтизує творчу працю, демонструє позитивну цінність буття), наявні спроба зазирнути в майбутнє, передбачити його, ознаки пригодницького твору, мариністична символіка. Отже, це твір зі складною організацією, що поєднав ознаки кількох романних різновидів, серед яких найчіткіше простежуються прикмети автобіографічного, мариністичного, пригодницького романів. Також тут наявні мемуари, саморефлексії персонажів, епістолярій тощо, що утворюють художню формозмістову цілісність. Твір має ускладнену структуру, у якому сучасність автора (20-ті роки ХХ ст.) постає як минуле, а майбутнє – 70-ті роки ХХ ст. – як сучасність. У романі вміщено різні історії колоритних персонажів, які мають певну композиційну самоцінність, можуть бути розглянуті як окремі сюжетні лінії, автор використав прийом монтажу епізодів.

Роман «Майстер корабля» містить своєрідні роздуми митця про сенс земного буття, велич і таємничість людської душі, її прагнення до гармонії та краси шляхом осягнення минулого і майбутнього. Важливі проблеми у творі – розвиток культури нації, подальша доля української нації та шляхи її збереження, роль морально-етичних вартостей у житті, життєвого вибору людини, сенсу життя, призначення творчості й творчої людини в суспільстві, чоловічої дружби, підозрілості й ворожнечі між друзями й однодумцями, кохання й ін. Відповідно до ідейного задуму автора, твір створено з метою утвердження торжества краси, молодості, енергії, щастя і творчості, всепереможного життєлюбства, а також задля поетизації вільного творчого начала в українцях, пробудження їх до нового життя.

У центральних образах-персонажах утілена ідея служіння українській культурі. Герої роману є неординарними, нетиповими й самобутніми образами в українській літературі, вони репрезентують українське мистецтво кінця 20 – початку 30-х рр. ХХ ст. як яскраве явище, якому належить стати частиною української культури. Загалом, символіка та образна система

роману «Майстер корабля» Ю. Яновського створюють складний і глибокий світ, який допомагає розкрити філософські аспекти життя й творчості письменника.

У третьому розділі нами розглянуто можливості й особливості вивчення досліджуваної проблеми учнями закладів загальної середньої освіти. Відповідно до четвертого завдання дослідження було проаналізовано сучасний стан проблеми в практиці закладів загальної середньої освіти. У результаті аналізу навчальних програм і підручників з української літератури було з'ясовано, що творчість Ю. Яновського (роман «Майстер корабля») вивчається здобувачами освіти в 11 класі (рівень стандарту й профільний рівень). У чинних підручниках з української літератури для 11 класу достатньо представлений матеріал для опрацювання цієї теми, однак педагоги відзначають складність твору для сприймання старшокласниками.

П'яте завдання дослідження було спрямоване на визначення психолого-педагогічних основ вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти. Пропоноване дослідження пов'язане з вирішенням однієї з актуальних методичних проблем на етапі модернізації літературної освіти. В умовах скорочення навчального часу на вивчення літератури, мінімальної оснащеності бібліотек текстами художніх творів і підручниками, зниження інтересу здобувачів освіти до читання вчитель-словесник має відповідно до основних положень вітчизняної методики навчання створювати умови для формування ключових і предметних компетентностей учнів, які в сучасному світі є одним із показників якості загальної освіти.

Відповідно до шостого завдання магістерської роботи було запропоновано власні методичні рекомендації із вивчення досліджуваної проблеми на уроках української літератури і в позакласній роботі. Розробляючи зміст, етапи та методичний інструментарій процесу вивчення

художніх особливостей роману Ю. Яновського «Майстер корабля» для учнів 11 класу, ми спиралися на такі предметні, міжпредметні та надпредметні цілі літературної освіти: формування читача, здатного до самостійного сприйняття та інтерпретації художнього тексту; реалізація загальнокультурного потенціалу тексту, що вивчається, що сприяє здійсненню діалогу читача із загальнокультурною парадигмою; розуміння етичного змісту естетичного феномена, яким є художній твір, у діалектичній єдності його форми й змісту. Запропоновані нами основні методи, прийоми та види навчальної діяльності забезпечать здійснення цілісного шкільного аналізу роману.

Розроблена система уроків із вивчення автобіографічного роману Ю. Яновського «Майстер корабля» дозволить досягти більшої інтенсивності в освітній діяльності вчителя та учнів; протистояти тенденції, що намітилася останнім часом, – до «полегшеного» вивчення літератури «у скороченому викладі»; акцентувати увагу вчителів на необхідності більш ефективного використання в шкільній практиці досягнень літературознавчої науки з метою створення умов для ведення учнем-читачем повноцінного діалогу з твором, сформувані відповідні предметні та ключові компетентності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в подібному аналізі інших творів Ю. Яновського та в розробці методичних рекомендацій щодо перспективи їх вивчення учнями закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. М. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. К. : Грамота, 2019. 256 с.
2. Агеєва В. Романний експеримент Юрія Яновського. Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація. К. : Факт, 2002. С. 301–310.
3. Бабій Г. Методика вивчення роману «Вершники» Ю. Яновського : урок-дослідження. 7 клас. *Укр. літ. в загальноосвіт. шк.* 2004. № 9. С. 37-38.
4. Базиль Л., Пустовіт В. Літературознавчі дослідження студентів-філологів : теорія і методика. Луганськ : Глобус, 2012. 244 с.
5. Бандура О. Теорія літератури : посібник для вчителів. К. : Рад. школа, 1969. 352 с.
6. Бас О. Новели періоду Другої світової війни. Українська література. Розробки уроків. 11 клас. Тернопіль, 2005. С. 50-53.
7. Бас О. Юрій Яновський. Огляд життя і творчості. Ранні твори. Українська література. Розробка уроків. 11 клас. Тернопіль, 2005. С. 44-47.
8. Безпечний І. Теорія літератури. К. : Смолоскип, 2009. 388 с.
9. Бернадська Н. І. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві. К., 2005. 36 с.
10. Бернадська Н. І. Юрій Яновський. Світоглядні та естетичні доміанти творчості письменника. *Українська мова та література.* 1999. № 45(147). С. 1-3.
11. Бовсунівська Т. В. Когнітивна жанрологія та поетика : Монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 180 с.
12. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів: Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : Підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
13. Богдан Н. В. Урок літератури за романом Ю. Яновського «Вершники». *Вивчаємо українську мову та літературу.* 2010. № 22-24(242-244). С. 11-

- 13.
14. Борзенко О., Лобусова О. Українська література (профільний рівень): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Х. : Вид-во «Ранок», 2019. 256 с.
15. Будний В. Порівняльне літературознавство : Підручник. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
17. Волинський П. К. Основи теорії літератури. Вступ до літературознавства. К. : Рад. школа, 1987. 352 с.
18. Галич О. А. Вступ до літературознавства: підручник для студ. вищ. навч. закл.; Держ. навч. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
19. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : Підручник. К.: Феміна, 2001. 439 с.
20. Галич О. Теорія літератури : підручник. К. : Либідь, 2001. 488 с.
21. Гнатюк М. Творча воля автора в умовах тоталітарного суспільства (на прикладі романів Юрія Яновського «Майстер корабля» та «Чотири шаблі»). *Літературознавство : матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців, (Чернівці, 26 - 29 серпня 2002 р.)*. Чернівці : Рута, 2003. Кн. 2. С. 287–293.
22. Гнатюк М. Художній світ Юрія Яновського : авторська репрезентація естетичних поглядів. *Вісник Запорізького державного університету : філологічні науки : зб. наук. статей*. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2004. № 3. С. 46–54.
23. Гнатюк М. Юрій Яновський: текст і авантекст : монографія. К. : Ніжин, 2006.
24. Голобородько Я. Естетична поліфонія Ю.Яновського: Романи «Майстер корабля», «Чотири шаблі», «Вершники». *Українська мова та література в середніх школах, ліцеях та колегіумах*. 2004. №4. С.129–142.

25. Гончар О. Письменницькі роздуми. К., 1980. 252 с.
26. Жукова С. Г. Система уроків вивчення творчості Юрія Яновського. 11 клас. *Шкільна бібліотека*. 2003. № 1. С. 105-110.
27. Жулинський М. Слово і доля. Навч. посібник. К. : А.С.К., 2002. 640 с.
28. Журба С. С. Авантюрно-пригодницький сюжет в українському авангардному романі. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: збірник наукових праць* / гол. ред. д.ф.н. С. І. Ковпик. Кривий Ріг, 2017. Випуск 8. С. 50–59.
29. Журба С. С. Автобіографічність роману «Майстер корабля» Ю. Яновського. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність : збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2013. Вип. 2. С. 112–121.
30. Журенко О. Модерні тенденції української романістики 20-х років ХХ століття.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Ін-т л-ри. К., 2003. 20 с.
31. Зеров М. Юрій Яновський. Українське письменство. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 880–885.
32. Кавун Л. Історизм і міфологізм у романі Ю. Яновського «Чотири шаблі». *Українська мова та література*. 2003. №38(342). С. 21-24.
33. Кавун Л. Художня модель ідеального світоустрою в романі Юрія Яновського «Майстер корабля». *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст.* Бердянськ : БДПУ, 2009. Вип. ХХІІ. С. 367–375.
34. Коваленко Л. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. К. : Грамота, 2019. 256 с.
35. Ковальчук Г. С., Ковальчук І. Г. Через терни до визнання. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. № 6. С. 49-54.
36. Конопка Т. Юрій Яновський «Вершники». Трагедія роду Половців. *Дивослово*. 2008. № 4. С. 38-40.
37. Констанкевич І. Література та кіно у фікційній автобіографії Ю. Яновського «Майстер корабля»:

<http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/5774>

38. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : Паіс, 2005. 368 с.
39. Коробкова Н. Мариністична символіка як складник алюзійності роману «Майстер корабля» Ю. Яновського. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Випуск XXIV. Частина 2. С. 175-184.
40. Коробкова Н. Національна й індивідуально-авторська специфіка міфопоетичного світу роману «Майстер корабля» Ю. Яновського: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/18428/1/209-219.pdf> 56
41. Коробкова Н. Неоміфологічний дискурс роману «Майстер корабля» Ю. Яновського, 2004. С. 281–290.
42. Кудін В. Типізація в художньому творі. К. : Дніпро, 1964. 75 с.
43. Лесин В. Словник літературознавчих термінів. К. : Радянська школа, 1965. 431 с.
44. Літературознавча енциклопедія. У 2 томах. Автор-укладач Ковалів Ю. І. К. : Видавничий центр «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
45. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К. : Академія, 2006. 752 с.
46. Мала філологічна енциклопедія / укл. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2007. 478 с.
47. Мезевря О. Бережимо собори своїх душ. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 3. С.53-56.
48. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник. К.: Вища школа, 2007. 415 с.
49. Мовчан Р. «Благословіть почати щирий труд, що відчинив би далину, як двері». *Українська мова і література в школі*. 1999. № 45(157). С. 4-7.
50. Мовчан Р. «І світ розчинено, як двері...». *Українська література ХХ століття*. К., 1997. С. 3-12.
51. Мовчан Р. Неоромантичний дискурс «Майстра корабля» Ю.Яновського. Вісник: (Літературознавчі студії). Міжнародний інститут лінгвістики і

- права. К., 2001. С. 166–174.
52. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства. К., 2001.
53. Неділько В.Я. Методика викладання української літератури в середній школі. К. : Вища школа, 1978. 274 с.
54. Ніколенко К. «Діалог культур» у романі Ю. Яновського «Майстер корабля».URL:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11673/1/NikolenkoK.pdf>
(Дата звернення: 13.11.2022)
55. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид., перероблене і доповнене. К.: Либідь, 2001. 156 с.
56. Павличко С. Теорія літератури / передм. Марії Зубрицької. К. : Основи, 2002. 679 с.
57. Панченко В. Диптих про втрачену свободу:
http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3219/Panchenko_Dyptykh_p_ro_vtrachenu_svobodu%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
58. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.
59. Патетичний фрегат. Роман Ю.Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація. К., 2002.
60. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Петрушенко. Львів : Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
61. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури в середній школі. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 144 с.
62. Пуніна О. Кінофікація українського літературного дискурсу (20-30-ті роки ХХ століття): монографія. Донецьк : ДонНУ, 2012. С. 233–248.
63. Рудницька О. Соцреалістичний канон і новаторський естетичний пошук у романі Юрія Яновського «Вершники». *Дивослово*. 2011. № 5. С. 55-59.
64. Семенчук І. Юрій Яновський: життя і творчість : кн. для вчителя. Київ :

- Рад. шк., 1990. 256 с.
65. Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛДТ, 2019. 256 с.
66. Слоньовська О. Українська література (профільний рівень): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. К. : Літера ЛТД, 2019. 320 с.
67. Слоньовська О. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. К. : Літера ЛТД, 2019. 256 с.
68. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. К. : Проза, 1995. 256 с.
69. Тихоша В. Творчий підхід до викладання літератури. *Дивослово*. 2002. № 7. С. 39.
70. Ткаченко Т.І. Роль біблійного інтертексту в романі Ю. Яновського «Майстер корабля». *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст.* Бердянськ : БДПУ, 2010. Вип. XXIII, Ч. 1. С. 395-400.
71. Українська література ХХ століття : довідник. К. : Знання-Прес, 2007. 272 с.
72. Українська література, 10–11 кл. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень). Під заг. ред. Г. Усатенко, А. Фасоля. Київ, 2017. 64 с.
73. Українська література, 10–11 кл. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Під заг. ред. Р. Мовчан. Київ, 2017. 40 с.
74. Українська література, 5–9 кл. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Під заг. ред. Р. В. Мовчан. Київ, 2017. 82 с.
75. Ульянова Г. О. Ю. Яновський «Шаланда в морі». Особливості стилю письменника. 11 клас. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. № 13. С. 15-17.

76. Ференц Н.С. Основи літературознавства : підручник. К. : Знання, 2011. 431 с.
77. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид., перероб. і доп. К. : Гол. ред. УРЕ, 1996. 800 с.
78. Хропко П. П. Українська література: Підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Школяр, 2005. 460 с.
79. Шудря М. Де гартувалася криця душ? *Українська мова мова та література*. 1997. № 21(37). С. 1-5.
80. Яновський Ю. Майстер корабля. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 180 с.

Словник літературознавчих і методичних термінів

за темою дослідження

Автор – митець, котрий реалізувався в літературному чи будь-якому іншому художньому творі; особа, яка створила певний художній, науковий, музичний чи якийсь інший твір; той, хто створив твір; іноді автор присутній у творі як ліричний герой, іноді ніби грає роль автора, спілкується з читачем, часом створює образ наближеного до себе персонажа, свого другого «я» (альтер его автора). Але навіть коли автор не з'являється у творі, нічим не видає себе, ми відчуваємо його присутність – за мовою, за тим ставленням до героїв чи подій, яке виникає в читачів із волі автора.

Авторська мова – це особлива мова, притаманна лише одному автору, вона має безліч фонетичних, лексичних, синтаксичних особливостей, часто ненормативних.

Авторське ставлення – пряма чи опосередкована характеристика автором змальованих у творі художніх образів та подій, помітна в прийомах зображення.

Авторський стиль – ціла система образотворчих засобів, яка охоплює як зміст, так і форму літературного твору. Вона властива саме цьому письменнику, виражає його життєвий та естетичний досвід, враховує традиції національної та світової культур.

Актуальність твору – злободенність, надзвичайна важливість твору за порушеними питаннями, які потребують нагального розв'язання. Найчастіше актуальність властива статтям, нарисам, інтерв'ю тощо.

Аналіз літературного твору – логічна процедура, сутність якої полягає в розчленуванні цілісного літературного твору на компоненти, елементи, у розгляді кожного з них зокрема та у взаємозв'язках з метою осягнення, характеристики своєрідності цього твору.

Аналіз художнього твору – емоційно-логічна операція, що передбачає певну послідовність розумових дій, спрямованих на визначення образних елементів тексту, усвідомлення їх змісту, форми та емоційно-сислової ролі в тексті, встановлення емоційно-логічних зв'язків між ними й досягнення всього твору як художнього явища. Метою аналізу художнього твору є формування в учнів наукового поняття про його зміст і форму, їхню взаємодію; вироблення загальної здатності до інтерпретації прочитаного через усвідомлення відносно стійких одиниць процедури різних типів аналізу; завдяки процесу й результату засвоєння мистецтва вплинути на становлення домінантних рис розвитку особистості.

Асоціація – у художній творчості – це поєднання між собою речей і явищ, які внаслідок віддаленої або близької схожості, спільності, зв'язку можуть взаємно характеризувати одне одного.

Аналогія – подібність у якомусь відношенні між явищами та предметами.

Біографія – розповідь про життєвий шлях людини, життєпис (може бути науковим, художнім).

Вставний епізод – включення в художній твір сюжету, прямо не пов'язаного з основною розповіддю, але підпорядкованого головній думці твору.

Вимисел художній – мистецька творчість як процес і наслідок творчої діяльності уяви художника, яка не має прямого відношення до реальності. Вимисел – необхідна риса художнього відображення життя.

Герой літературного твору – дійова особа в художньому творі, змальовані широко і всебічно, в складних взаєминах з життям та іншими особами і наділена яскраво окресленим характером. Розрізняють у творі героїв: головних, другорядних та епізодичних.

Гіпербола – різке перебільшення якихось рис людини, предметів або явищ, їх кількості, розмірів, сили тощо, щоб надати зображуваному

виняткової виразності, загостреності з метою виявлення емоційності, захоплення або презирства.

Деталь художня – така виразна подробиця або штрих, яка особливо збуджує думку, часто викликає в уяві цілу картину, робить зображення дуже відчутним і яскравим. Художня деталь може відображати подробиці обставин, зовнішності, пейзажу, портрета і взагалі бути домінантою цілого твору.

Діалог – розмова, в якій беруть участь дві особи, іноді – кілька осіб.

Жанр літературний – форма, в якій проявляються основні роди літератури, тобто епос, лірика, драма та їх різновиди. Наприклад, в епосі – билина, казка, роман, повість і т. ін.; в драмі – трагедія, комедія.

Зав'язка – початковий момент у розвитку подій, зображених у художньому творі (почасти – початок конфлікту; епізод, який визначає все наступне розгортання дії).

Задум – творчий начерк письменника, у якому намічається основа майбутнього твору; первинна загальна схема майбутнього твору (може не співпадати з втіленням).

Зображувальні засоби – художні способи та прийоми відтворення дійсності, які дозволяють подавати її зримо, чутно, відчутно.

Ідейність – вираження ставлення автора до зображуваного, авторське розуміння і оцінка відображеної в його творі дійсності; вираження в художньому творі думки автора про сутність введених характерів і подій.

Ідея – узагальнююча, центральна думка твору, його сенс; те, що хотів сказати автор; думка письменника про зображувані в творі явища, виражена в художніх образах.

Ідея авторська – тлумачення, яке автор дає спостережуваним і відображеним ним фактам життя; їх суб'єктивна оцінка (може відповідати не відповідати читацькому розумінню життя; може бути прогресивною і обмеженою).

Ідея об'єктивна – об'єктивне тлумачення поданого в творі письменником матеріалу (багатство реального змісту може бути ширшим, ніж висновки, зроблені автором).

Ілюзія – обман почуттів; дещо уявне, нездійсненне; мрія.

Інтер'єр – обстановка дому чи садиби.

Інтонія – виражальний засіб мови, що звучить, який дозволяє передати ставлення того, хто говорить, до предмету мовлення; смислова мелодія мови.

Казка літературна (авторська) – тісно пов'язана з народною, але на відміну від неї, має автора (письменника або поета). У деяких К. використані перероблені фольклорні сюжети і образи, але це не змінює суті справи – К. л. виражає, у першу чергу, погляд на світ, притаманний конкретному письменнику, а не всьому народові, хоча зовнішньо К. народна і авторська казки дуже схожі.

Казка фольклорна (народна) – цікаве усне оповідання про неймовірну, але повчальну історію. Головною відмінною рисою К. є наявність дива, фантастики, вимислу, розважливої спрямованості.

Колізія – зіткнення протилежностей (інтересів, принципів життя, окремих осіб) у художньому творі, яке виражається у конкретних подіях.

Композиція – співвідношення частин твору, яке відбиває складність зображуваних у ньому явищ життя; послідовна вибудова, розміщення та взаємозв'язок частин, образів, епізодів художнього твору; побудова твору, обумовлена його змістом і жанровою формою. Притаманна будь-якому творові.

Контекст – система значень та понять, яка виражає незмірно більше, ніж безпосередній сенс слів, які її складають. К. визначає єдність смислового змісту та мовленнєвої форми, закінченість смислового забарвлення, виражає емоційне та дійсне ставлення того, хто говорить, до того, про що говориться.

Конфлікт – гостре зіткнення характерів та обставин, поглядів і принципів життя, покладене в основу дії; закономірно виникаюче

протиборство, протиріччя, зіткнення між героями, групами героїв, героєм і суспільством або внутрішня боротьба із самим собою. Розвиток К. дає рух сюжетній дії.

Кульмінація – момент найвищого напруження дії, вершина конфлікту; кульмінація виявляє основну проблему твору та характери героїв гранично ясно; після неї дія послаблюється.

Лейтмотив – деталь, конкретний образ, багато разів повторюваний, згадуваний, який проходить через творчість письменника або окремий твір.

Література художня – особливий вид суспільної свідомості; мистецтво слова; вид мистецтва, який відтворює образну, чуттєву, суб'єктивну картину світу і зберігає відбиток людської душі; письмова форма словесного мистецтва, одна з форм художнього освоєння та відображення світу, дійсність у образах. Відмітною рисою літератури є зображення життя за допомогою слова.

Література – це художній спосіб пізнання дійсності.

Літературна мова – художньо оброблена, зразкова форма загальнонаціональної мови; мова літератури.

Літературний герой (Персонаж) – образ людини в художньому творі.

Літературний портрет – один із засобів створення образу, зображення героя: його обличчя, фігури, одягу, манери поведінки. Через психологічний портрет автор прагне розкрити внутрішній світ і характер героя. Портрет ілюструє ті особливості натури героя, які уявляються авторові найбільш важливими.

Літературний процес – історичний розвиток, функціонування руху національної та світової літератури.

Метафора – переносне значення слова, заснована на уподібненні одного предмета чи явища іншому за схожістю або за контрастністю; приховане порівняння, побудоване на схожості або контрастності явищ, у якому слова «як», «нібито», «неначе» відсутні, але маються на увазі.

Різновидами метафор є уособлення – уподібнення живій істоті та *уречевнення* – уподібнення предмету.

Метод художній – особливий тип образного бачення світу, його відтворення та перетворення, особливий принцип добору та узагальнення життєвого матеріалу, виявлення в ньому головного; загальний тип підходу письменника до дійсності. Основні методи: реалістичний та нереалістичний.

Мова художнього твору – основний засіб зображення картин життя, художніх характерів, художніх образів, які використовує в своїй творчості письменник (до засобів М. х. т. відносяться: поетична лексика, поетичний синтаксис та евфонія – особливості звучання). Характеристика М. х. т. багато в чому визначається особливостями авторського добору матеріалу із загальнонаціональної мови; цей добір формує авторську мову та мову персонажів.

Монолог – мова однієї людини в художньому творі, розгорнуте висловлювання одного персонажа або оповідача.

Мотив – музичний термін. Найменший елемент сюжету. Термін частіше використовується відносно творів усної народної творчості. У літературознавстві мотивом називають тему ліричного твору.

Несюжетні елементи – вставні епізоди та ліричні (інакше – авторські) відступи, їх основна функція – розширити рамки зображуваного, дати можливість авторові висловити свої думки і почуття з приводу різних явищ життя, які не пов'язані із сюжетом.

Об'єкт – предмет, який складає частину зовнішнього, матеріального світу.

Об'єктивний – неупереджений, безпристрасний; позбавлений суб'єктивного, особистісного ставлення.

Образ художній – особлива форма відображення дійсності мистецтвом; зображення людського життя, окремих його боків, в індивідуалізованій формі (одне з основних понять літератури). Об'єднує у

собі загальне і часткове, узагальнення та індивідуалізацію. Реальне життя відбивається в художньому творі в художніх образах.

Образ автора (оповідача) – умовний носій авторської мови в прозовому творі, від особи якої ведеться оповідь.

Пейзаж – опис, картина природи, частина реальної обстановки, у якій розгортається дія. Пейзаж може підкреслювати або передавати душевний стан персонажів: при цьому внутрішній стан людини уподібнюється або протиставляється життю природи. Переказ – усне народне оповідання про визначні історичні події та їх героїв. Перекази за своїм змістом близькі до народних легенд і сказань, але відзначаються більшою фактичною достовірністю і відсутністю казково-фантастичних елементів.

Персонаж – загальна назва будь-якої діючої особи літературного твору. Підрозділяються на головні, другорядні та епізодичні. (Почасти вживається у значенні «літературний герой»).

Підтекст – не висловлене прямо в тексті, але ніби витікаюче з окремих реплік, деталей ставлення автора до діючих осіб, їх взаємин, сюжетних ситуацій; неявний смисл, який може не співпадати з прямим смислом тексту.

Повість – прозовий жанр описово-оповідного типу, в якому життя подається у вигляді ряду епізодів з життя героя, середня епічна форма, яка показує етап життя героя. За обсягом П. більша, ніж оповідання, і ширше зображує людське життя, охоплюючи низку його епізодів, які складають період життя головного персонажа. У ній більше подій і діючих осіб; почасти вирізняється хронологічний розвиток сюжету та відповідна побудова композиції. Частіше за все, це історія життя людини, розказана або від особи автора, або від особи самого героя. Значення терміна протягом кількох століть змінювалося.

Позитивний герой – персонаж, у якому автор втілює своє уявлення про моральні цінності.

Порівняння – форма поетичної мови, основана на порівнянні двох предметів або явищ з метою пояснити один з них за допомогою іншого («очі, як небо, голубі», «слово – золото» тощо).

Портрет – зображення зовнішності героя (обличчя, фігури, одягу, манери поведінки) як засіб його характеристики; різновид опису. Портрет – один із засобів характеристики образу.

«Потік свідомості» – безпосереднє відтворення думок, переживань, відчуттів, асоціацій як єдиного химерного потоку – «зсередини».

Пригодницький твір – або авантюрний, прозовий твір, сюжет якого наповнений великою кількістю пригод та незвичайних подій. Ці романи відзначаються нанизуванням безкінечної кількості окремих цікавих епізодів, у яких героєві раз у раз загрожує небезпека.

Проблема – складне питання, поставлене в літературному творі (може одержати відповідь або залишитися невирішеним); той бік життя, який особливо цікавить письменника. Одна і та ж сама тема може слугувати основою для постановки різних проблем. Проблематика – сукупність проблем, порушених у творі. Вони можуть мати доповнюючий характер і підпорядковуватися головній проблемі.

Проза (прозова художня мова) – всі види невіршовано організованої мови. Виділяються три основні жанрові форми прози: оповідання, повість і роман.

Пролог – своєрідний вступ до твору, в якому оповідається про події минулого, він емоційно налаштовує читача на сприйняття.

Прототип (прообраз) – реально існуюча людина, яку автор використав як модель для створення літературного персонажа, і реальна особа або літературний персонаж, який послужив основою для створення того чи іншого художнього образу.

Розв'язка – вирішення зображуваного конфлікту або вказівка на можливі шляхи його вирішення; заключний момент у розвитку дії

художнього твору. Як правило, у ній або вирішується конфлікт або демонструється його принципова невирішуваність.

Символ – предмет або слово, яке умовно виражає суть певного явища (скажімо, хліб-сіль – символ гостинності). Предмет, тварина, знак стають символами, коли їх наділяють додатковим, винятково важливим значенням (наприклад, хрест став символом християнства, а свастика – знак швидкоплинного часу – символом фашизму). Значення символу домислюється, тому його сприйняття залежить від читачів. Символ багатозначний. Порівняно з алегорією символ більш багатозначний, широкий, дає велику свободу тлумачень. У цілому ж алегорія та символ дуже близькі.

Стилізація – художній твір, який становить собою стилістичне, жанрове або якесь інше наслідування чого-небудь.

Стиль – сукупність елементів художньої форми, яка надає творові мистецтва виражене естетичне обличчя; наскрізний принцип побудови художньої форми, який визначає цілісність, єдиний тон твору. Стильова визначеність характерна і для окремого твору (С. твору), і для творчої індивідуальності художника (С. письменника).

Сюжет – система подій у художньому творі, подана в певному зв'язку, яка розкриває характери діючих осіб та ставлення письменника до зображуваних життєвих явищ; послідовність подій, яка складає зміст художнього твору.

Тема – предмет зображення, люди, відносини, коло подій, яке осмислюється у творі; те, про що оповідає автор.

Тип – образ людини, який відбив найбільш суттєві риси своєї епохи, класу, середовища, соціальної групи.

Типізувати – втілювати у загальних, типових рисах та формах. Узагальнено, але легко визнавано зображувати певні реалії дійсності: людей, суспільство, історичну епоху, соціальне середовище, а також риси характеру людей тієї чи іншої епохи, соціального середовища, нації, народу.

Умовність художня первинна (прихована) – відмітна риса будь-якого твору мистецтва. У. створює видимість правдоподібності, схожості на реальну дійсність. Природа цієї У.– своєрідність погляду автора на відображувану ним у художньому творі дійсність.

Умовність художня вторинна (відкрита, активна) – свідоме порушення правдоподібності з метою висвітлити, зробити зримим те, що з якої-небудь причини не може бути назване прямо або не має в реальному житті свого предметною втілення; відновлення форм, які зустрічаються в житті та природі. Образи, які одержуються в підсумку, не цілком схожі на життя, з фактами життя їх не можна порівняти «прямим накладанням». Однак вони можуть виражати смисл цих фактів, вірно відображати дійсність.

Фінал – заключна частина в творі; може становити собою підсумкове авторське висловлювання.

Характер художній – образ людини у творі, поданий з достатньою повнотою, у єдності загального та індивідуального, об'єктивного та суб'єктивного; сукупність зовнішніх та внутрішніх рис особистості героя, детально вималюваних автором.

ДОДАТОК Б

Урок №1

Тема: Юрій Яновський. Творча біографія письменника, загальна характеристика творчості. Ю. Яновський і кіно. Романтичність світовідчуття.

Предметні компетентності:

називає факти життєвої і творчої біографії письменника, 2-3 його твори; характеризує особливості світовідчуття і світобачення митця і їхній вплив на творчість; **розповідає** про роботу Ю.Яновського на Одеській кінофабриці.

Ключові компетентності:

користується різними джерелами інформації; **презентує** власні напрацювання; визначає межі власного знання і незнання; **аналізує** та **інтерпретує** твір в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей.

Емоційно-ціннісне ставлення

Усвідомлення зв'язку внутрішньої свободи митця з його творчістю; самостійність мислення, уміння аргументовано доводити власні судження.

Обладнання: портрет письменника, виставка творів Ю. Яновського, документальної, художньої та публіцистичної літератури про письменника, логічна схема «Творча біографія письменника», презентація, підручник О. Авраменка «Українська література. 11 клас».

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на їх основі умінь і навичок.

ЗМІСТ УРОКУ**I. Актуалізація опорних знань учнів****1.1. Вступне слово вчителя з елементами бесіди**

- Чи любите ви море?
- Чи були ви на морі? На якому саме?

- Які моря ви знаєте? Де вони розташовані?
- Які твори вважаються мариністичними? Які мариністичні твори української чи зарубіжної літератури ви знаєте?
- Хто з відомих художників малював мариністичні картини?

II. Мотивація навчальної діяльності

2.1. Слово вчителя

Юрій Яновський. В українській літературі його ім'я належить до найпомітніших, а художня спадщина становить яскраву сторінку її класики. Твори видатного письменника входять до тих надбань, які гідно репрезентують духовну культуру українського народу.

Літературному поколінню, до якого належав Ю. Яновський, випало йти незвіданими шляхами, відкривати нові теми, творити образи нових людей і шукати для цього відповідних художніх форм. За словами Олеса Гончара, «це був художник-відкривач, що дорожив свіжістю, правдивістю образів, нетерпимець до будь-якої рутини». А творив він на рубежі прози й поезії і, працювавши в багатьох жанрах, лишив по собі неповторні, високомистецькі здобутки.

За ним утвердилася слава романтика. Ю. Яновський – один із тих, хто започаткував романтичну течію в українській літературі ХХ ст. Своє розуміння вартості письменницьких звершень він виклав також у романтичному дусі: «Коли я читаю книжку і хочу її оцінити, – писав він ще в молодості, – я питаю в себе: «Чи взяв би ти її в далеку путь, по розмитій дорозі босоніж ступаючи, в далеку таємну путь? Чи поклав би ти її в торбу поруч із хліба крайцем, пучкою солі й цибулиною? Чи достойна вона там, в торбі на плечах, лежати всю путь, до хліба торкаючись? На перепочинку, коли розв'яжеш торбу і з'їси хліба, чи дасть вона тобі мужність і радість, щирий захват і приємний біль мудрості».

Сталося так, що життя і час суворо випробувало на міцність і самого письменника, і його твори.

III. Оголошення теми, мети й завдань уроку

IV. Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації

4.1. Робота з портретом письменника

- Подивіться уважно на портрет митця.
- Які риси характеру могли бути притаманні людині з таки поглядом, очима?
- А яка була доля Ю. Яновського? Про це ми зараз дізнаємося.

Юрій Яновський
(1902–1954)

4.2. Слово вчителя

Складний і важкий, іноді й суперечливий творчий шлях пройшов Юрій Яновський, шлях, будні якого були сповнені пристрасної творчості й горіння. Девізом його стали крилаті слова Еміля Золя: «Ні дня без рядка».

Ключ до справжнього розуміння і злетів, і протиріч, та й деяких творчих невдач Яновського – у сумлінному вивченні його спадщини.

Максим Рильський у статті «Правда завжди правда», присвяченій пам'яті письменника, закликав «при ясному денному світлі уважно переглянути всю творчість Яновського, – не для того, щоб її таки всю прийняти й визнати бездоганною, не для того, щоб канонізувати й поставити поза критикою деякі окремі, особливо ранні, твори письменника, а для того, щоб над іменем нашого видатного майстра й чесного громадянина засіяло в усій своїй красі сонце правди».

Ю. Яновський розвинув і утвердив в українській прозі цілком самобутній, художньо продуктивний романтичний напрям. Романтичне письмо часом завдавало письменникові більше болю, ніж приносило радощів. Войовничий міф про реалізм (та ще й соціалістичний!) як єдино «правильну» мистецьку форму підминав під себе будь-які спроби творити інакше, а Ю. Яновський карався й мучився, і часом ламався, але завжди лишався вірним переконанню. Про це він висловився у листі до О.Довженка: «Якби мене доля позбавила не половини шлунка, а руки, я й тоді писав би, як пишу – співав би». Саме романтичним співом уявлялася цьому талановитому майстрові слова художня творчість, і такою вона й була.

4.3. Розповідь учителя про життєвий шлях Ю. Яновського

(Орієнтовний запис учнями під час розповіді основних подій життя й творчості митця)

1902 року, 27 серпня у селі Майєрове Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині Компаніївський район Кіровоградської області) у хліборобській родині Івана Миколайовича та Марії Мусіївни Яновських народився син Григорій, якого згодом стали називати Юрієм.

1909 р. – вступив до церковно-приходської школи в с. Майєровому, через рік – до земської в селі Нечаївці.

1911 р., серпень – зарахований до Єлисаветградського реального училища.

1918–1919 рр. – борець добровільної санітарної дружини в місті Єлисаветграді, бере активну участь у боях проти банди Никифорової.

1920 р. – інструктор Єлисаветградського повітового статистичного бюро та інспектор карткової системи продовольчого комітету.

1921 р. – інспектор Єлисаветградської повітової робітничо-селянської інспекції.

1922 р. – завідуючий відділом адмінсектора при Єлисаветградському міськвиконкомі; 4 червня – у київській газеті «Пролетарська правда»

з'являється перша публікація – вірш російською мовою «Море» під псевдонімом Ней.

1922–1925 рр. – студент Київського політехнічного інституту.

1924 р., 17 лютого – у київській газеті «Більшовик» з'являється перша публікація українською мовою – вірш «Дзвін» під псевдонімом Юрій Ней.

1924 р., 2 березня – у тій же газеті друкується перше оповідання «А потім німці тікали».

1925 р. – у Харкові (видавництво «Книгоспілка») виходить перша книга – збірка оповідань «Мамутові бивні»; жовтень – переїзд до Харкова, знайомство з В. Блакитним, О. Довженком, Остапом Вишнею, П. Тичиною, М. Кулішем.

1925–1927 рр. – редактор ВУФКУ, головний редактор Одеської кінофабрики.

1927 р. – у журналі «Вапліте» (№ 3) друкується повість «Байгород».

1928 р. – виходить книга поезій «Прекрасна Ут» і роман «Майстер корабля».

1930 р. – виходить роман «Чотири шаблі».

1932 р. – з'являється друком перша п'єса «Завойовники».

1935 р. – друкується роман «Вершники» спочатку в перекладі російською мовою в журналі «Знамя» та «Роман-газеті» (Москва), потім у Держлітвидаві України.

1937 р. – у театрах Москви, Ленінграда, Харкова та інших міст з успіхом іде п'єса «Дума про Британку».

1939 р. – переїзд на постійне проживання до Києва; 31 січня – нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

1941 р., 3 вересня – у газеті «За Радянську Україну» друкується перша новела воєнного часу «Коваль».

1941–1946 рр. – відповідальний редактор журналу «Українська література» (з січня 1946 р. – «Вітчизна»).

1942 р. – виходять збірки оповідань: в Уфі – «Американський кум» та «Генерал Макодзьба», у Саратові – «Новели».

1945 р., листопад – 1946 р., березень – спеціальний кореспондент газети «Правда України» на Нюрнберзькому процесі.

1947 р. – у журналі «Дніпро» (№ 4–5) друкується роман «Жива вода».

1948 р., квітень – за цикл «Київські оповідання», опублікований у журналі «Знамя», присуджено Державну премію СРСР.

1954 р., 16 лютого – прем'єра п'єси «Дочка прокурора» на сцені Київського драматичного театру ім. Лесі Українки.

1954 р., 25 лютого – помер Ю. І. Яновський. Похований у Києві на Байковому кладовищі.

4.4. Учніське повідомлення 1 на тему «Творчий доробок митця»

Ю. Яновський залишив нам багатожанрову спадщину: 70 новел, оповідань, чимало поезій, повість, чотири романи, сім п'єс (деякі успішно ставилися театрами), а ще кіносценарії, публіцистика. Його справедливо називають сміливим новатором в українській літературі ХХ ст. Він – один із найяскравіших представників неоромантичної течії в ній. У царині як змісту, так і форми художніх творів ніколи не прагнув ходити чужими стежками, відкидав усталені схеми, банальності, трафарети.

Уже перші збірки новел Ю. Яновського «Мамутові бивні» (1925), «Кров землі» (1927) разом із творами М. Хвильового,

Г. Косинки, В. Підмогильного та ін. підтвердили відхід нової хвилі української літератури від народницько-просвітницьких традицій ХІХ, а почасти й початку ХХ ст. Поза сумнівом, на них позначився вплив футуризму й кіностилістики нової музи, що вабила до себе і Яновського. Сюжетами новел «Мамутові бивні», «Історія попільниці», «Роман Ма», «Туз і перстень», «Кров землі» керує смілива авторська думка, хоч у цілому вони досить банальні й поширені на ті часи.

Серед ранніх творів Ю. Яновського – новела «Поворот» (1927), надрукована вперше тільки 1967 р. У романтичному стилі написана повість «Байгород», яка створювалася 1927 р. в Одесі, «коли спогади юнацтва підступили клубком до його горлянки. Авторіві нашому здавалося тоді, що море витікає з берегів і широкою водою тече в степи, переламуючись, перегинаючись через обрій», – так пояснено задум у «Коментарях до збіжок...».

Роман «Майстер корабля» (1928) – абсолютно новаторський за змістом і формою твір в українській літературі. Яновський осмислює роль творчої інтелігенції, власне, еліти суспільства у формуванні й становленні світогляду нової доби – тема, що постала на вістрі інтересу багатьох тогочасних письменників.

У романі «Чотири шаблі» (1931) показано могутню стихію національно-визвольного руху в Україні в революційний час та його трагічні наслідки. Така тема в українській літературі була порушена вперше. Твір складається із семи розділів (пісень). Таким чином, письменник започаткував в українській літературі новий різновид роману – роман у новелах.

Після появи 1935 р. роману в новелах «Вершники» письменник став досить відомим. Цей твір узагалі протягом довгого часу вважався вершинним здобутком митця. «В цій невеликій книжці закладено три роки роботи, три роки всіляких думок і самовідчужань, усяких життєвих умов», – читаємо в записниках автора. У ньому розповідається про братовбивчу війну в Україні 1919 р., яка стала початком трагедій, що випали на долю українського народу після революції 1917 р.

Ю. Яновський – романтик за світовідчуттям і стилем, його приваблювали яскраві характери, небуденні, екстремальні ситуації, у яких найвиразніше розкривалися людські риси. Його манера письма позначена суб'єктивною стихією: вибухом емоцій, патетикою, виведенням «назовні» авторськими симпатіями та антипатіями. Він був тонким стилістом з

особливим чуттям слова, його відтінків і нюансів. Сам письменник назвав себе поетом, який інколи пише прозу.

Коли Юрій Яновський читав книжку і хотів її оцінити, він питав себе: «Чи взяв би ти її в далеку путь, по розмитій дорозі босоніж ступаючи, у далеку таємну путь? Чи поклав би її в торбу із хлібом окрайцем, пучкою солі й цибулиною? Чи достойна вона там у торбі на плечах лежати всю путь, до хліба торкаючись? На перепочинку, коли розв'яжеш торбу і з'їси хліба з цибулиною, чи дасть вона тобі мужність і радість, щирий захват і приємний біль мудрості?». У цих словах не тільки естетична програма письменника. Це – девіз його життя. Твори письменника й сьогодні захоплюють читачів, уселяють у них мужність, приносять незвичайну радість, щирий захват.

4.5. Учніське повідомлення 2 на тему «Ю. Яновський. Творчий доробок 20–30-х рр.»

Світобачення письменника формували безмежні українські степи, працьовита селянська родина, яка в пошуках кращого життя переїхала до Єлисаветграда, коли малому Юркові ледве виповнилося шість років. Розлука із степовою домівкою, а згодом надто раціоналістичне для мрійливого хлопця навчання в народному та земському реальному училищах, студентські будні в Київському політехнічному інституті (1922–1924) зміцнювали в майбутнього письменника почуття туги за чимось втраченим, виробляли потяг до незвичайного й настроювали його на пісенно-бентежний лад. Цьому сприяли й розбурхані роки громадянської війни.

Форму художнього вираження своїх романтичних уявлень про світ письменник шукав наполегливо. У студентські роки пише вірші й читає їх на зібраннях інститутської літстудії, сходиться з колективом театру-студії імені Г. Михайличенка й допомагає (як знавець фольклору) в постановці деяких п'єс (у створенні однієї з них – «Камергер» – бере навіть участь як її співавтор); виступає із замальовками й рецензіями в газеті «Більшовик», сходиться із київськими панфутуристами на чолі з М. Семенком, а в 1922 р. публікує перший свій вірш (російською мовою) «Море». У 1924 р. майже

одночасно з'являються в газеті «Більшовик» його вірш «Дзвін» і новела «А потім німці тікали», написані вже українською мовою.

До віршування Ю. Яновський повертатиметься протягом усього життя, але опублікував він лише одну поетичну збірку «Прекрасна Ут» (1928) Зібрані в ній вірші виказували в поетові неабиякий хист «фіксувати» романтично-сконденсовані миті життя, бачити сучасні предмети і явища з висоти історичних легенд та космічних просторів, відривати погляд читача від буденщини, спрямовувати його у світ мрій.

Хоча Ю. Яновський і називав себе поетом, який інколи пише прозу, літературне ім'я його увійшло до літератури завдяки прозі. Була вона по-справжньому поетичною, як і притаманно прозі романтиків.

Новели перших збірок Ю. Яновського («Мамутові бивні», 1925; «Кров землі», 1927) сприймалися швидше як пошуки свого голосу, ніж його віднайдення. Автор зізнавався в одній з новел, що його перо ще «ворогує з думкою», але це важко помітити, що і думка, і перо в письменника були неординарні, від новели до новели він прагнув подавати глибші картини свого часу та поривався, як і всі романтики, до часу істинного, ідеального.

Значним кроком стала романна проза письменника, з якою він виступив у кінці 20-х. На цей час Ю.Яновський уже повністю зайнявся літературною працею. Щоправда, поєднував він її з роботою в пресі, участю в дискусіях навколо питань, які відстоювала ВАПЛІТЕ (членом її він став із часу її заснування), а протягом 1926–1927 рр. йому довелося також працювати редактором на Одеській кінофабриці. Тут щаслива доля звела письменника з молодим тоді кінорежисером О.Довженком, тут же він спробував свої сили в кіносценарній справі, але найбільшим набутком став роман «Майстер корабля». Почав він писати його в Одесі, а завершив і видав у Харкові (1928).

Романом «Майстер корабля» завершувався перший, пошуковий етап творчості Ю. Яновського. Оцінка його критикою 20-х і початку 30-х років була неоднозначною: прикметною залишається типова хвороба вульгарної

критики 20-х років, коли виміром приналежності твору до якогось напрямку залишалась тематика і типаж. Не діє в «Майстрові корабля» пролетаріат – отже, твір не пролетарський і т. ін. Дику силу такої вульгаризації Ю. Яновський боляче відчував після опублікування роману «Чотири шаблі» (1930).

4.6. Розгляд виставки творів письменника та документальної, публіцистичної літератури про нього

4.7. Виразне читання учнями висловлювань відомих людей про Юрія Яновського (на презентації)

- «Що таке талант? Дехто, шукаючи відповіді, копирсається у наукових фоліантах. Пригадуючи Юрія Івановича, робиш висновок, що талановита людина – це людина, яка має полум'яне серце, винятковий розум, особливу увагу...» (Дмитро Гринько).

- «...У Яновського вийшло у світ багато творів, але писав він протягом свого життя одну книгу – книгу мудрого великого Буття» (Микола Строковський).

- «Юрій Іванович завжди був шукачем цікавих пригод, але шукав він їх не для того, щоб одразу пустити в якийсь твір. Вони йому потрібні були як доказ його принципових життєвих настанов, він підкріплював ними своє впевнення, що людина може й повинна бути кращою, ніж вона є. Прагнути цього він учив нас своїм життям і своєю творчістю, і за це йому щиросердний уклін» (Матвій Талалаєвський).

- «Юрій Яновський – наша національна гордість» (Микита Шумило).

- «Яка ж то була напрочуд приваблива людина!.. Стриманий і м'який, надзвичайно простий і привітливий у стосунках з людьми, з товаришами, скромний і вдумливий...» (Наталя Забіла).

- «Письменницький талант Юрія Яновського наскрізь проіннятий поезією українського народу, завжди викликав у нас справжню радість за українську літературу...» (Петро Панч).

4.8. Вправа «Вільний мікрофон»

На дошці записані запитання, на які кожен бажуючий має дати відповідь одним реченням.

➤ Які події особливо вплинули на формування світобачення Ю. Яновського?

➤ У чому полягає трагедія Ю.Яновського як творчої особистості?

V. Підсумок уроку

5.1. Робота з логічною схемою «Творча біографія Ю. Яновського»

- Користуючись схемою, розкажіть про найвизначніші чинники формування та ознаки творчої біографії митця.

5.2. Підсумкове слово вчителя

На наступних уроках ми будемо розглядати й аналізувати роман «Майстер корабля». Цей твір був написаний за дуже короткий термін. Автор розпочав його восени 1927 року в Одесі, а завершив за кілька місяців уже в Харкові. В основу твору поклав особистий досвід із часів своєї роботи в кіно.

VI. Оголошення і коментар домашнього завдання

- Знати відомості про життєвий і творчий шлях Ю. Яновського.
- Прочитати роман «Майстер корабля».

Урок №2

Тема: Новаторство художньої форми («Майстер корабля»): модерний сюжет, що інтригує, умовність фабули, зміщення часопростору. Проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів.

Предметні компетентності:

називає факти життєвої і творчої біографії письменника, 2-3 його твори; характеризує особливості світовідчуття і світобачення митця і їхній вплив на творчість; **розповідає** про роботу Ю.Яновського на Одеській кінофабриці; розкриває морально-етичні колізії роману «Майстер корабля»; аналізує художні образи, з'ясовує їх символічність та ознаки неоромантизму; **ілюструє**, як автор розкриває національне кризь призму загальнолюдського; **розкриває** зміст понять «умовність зображення», «художній час і простір» та оперує ними під час аналізу художнього твору.

Ключові компетентності:

користується різними джерелами інформації; **презентує** власні напрацювання; визначає межі власного знання і незнання; **аналізує** та **інтерпретує** твір в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей.

Емоційно-ціннісне ставлення

Усвідомлення зв'язку внутрішньої свободи митця з його творчістю; самостійність мислення, уміння аргументовано доводити власні судження.

Обладнання: підручник під редакцією Авраменка «Українська література. 11 клас».

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на їх основі умінь і навичок.

ЗМІСТ УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів

1.1. Бесіда з учнями

- Який жанр називається романом?
- Які його основні характеристики?
- Чим він відрізняється від інших епічних жанрів?
- Які романи ви знаєте? Хто є їхніми авторами?
- Що вам запам'яталося з біографії Ю. Яновського?
- Які події особливо вплинули на формування світобачення Ю. Яновського?
- У яких жанрах творив миттець?
- Які асоціації викликає у вас назва роману «Майстер корабля»?
- Чи цікаво було вам його читати?
- Які саме епізоди чи описи вас зацікавили? (коротко)

II. Повідомлення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

1.1. Слово вчителя

Хто з вас не бачив моря? Хто не кидав у його хвилі монетки, аби повернутися до нього бодай би ще раз? Хто не мріяв про прекрасне майбутнє, споглядаючи його неосяжність?

Юрій Яновський був просто закоханим у море з дитинства. І перший вірш його російською мовою був присвячений морю, і картини та сувеніри в його робочому кабінеті – теж про море. А дитячі мрії стати моряком, на жаль, через слабе здоров'я, реалізувалися тільки в літературній творчості.

Але як реалізувалися! Він подарував нам, українцям, перший мариністичний роман, овіяний романтикою подорожей, чудових і трепетних людських стосунків, творчої наснаги.

Відомий поет – вісімдесятник писав: «Подихать морем – я на море йду, збагнуть його – заходжу до музею». А ми спробуємо сьогодні помандрувати книгою Ю.Яновського про море, яка вже стала музеєм, місцем, яке зберігає великі духовні цінності і передає їх як знання про молодь 20-х років ХХ століття. Отже, тема уроку: «Новаторство художньої форми («Майстер корабля»): модерний сюжет, що інтригує, умовність фабули, зміщення часопростору. Проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів».

ІІІ Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації.

3.1. Вступне слово вчителя

«Майстер корабля» (1928) – перший роман Ю. Яновського. Він написав його за сім місяців. У цьому автобіографічному творі митець осмислив свій життєвий досвід, пов'язаний з роботою на Одеській кінофабриці.

Нам іноді складно читати цей твір: ми звикли до швидкості, кліповості, бурхливих сюжетів, незвичайних ситуацій. А що інше може нас здивувати? Тому неочікуваною для вас буде рецензія на твір видатного прозаїка 20-х років ХХ ст. Валер'яна Підмогильного: «Я прочитав цей роман одним нападом і з одним почуттям радості й задоволення. Пафос викладу, поруч урочистої стриманості, новий для нашої літератури. Несподівано поєднаний матеріал – море й кіно, тонке плетиво любовної інтриги, проста й міцна фраза, сміливі злами розповідних планів – усе це робить із «Майстра корабля» видатне й поступове явище нашого літературного сьогодні» (Валер'ян Підмогильний).

Роман з'явився в той час, коли багато українських письменників шукали відповіді на питання: «Камо грядеши?», «Україна чи Малоросія?», тобто, яким шляхом розвиватиметься далі українська нація й українська

культура зокрема. Це час літературної дискусії, самоліквідації ВАПЛІТЕ, членом якої був Юрій Яновський. І він знайшов сміливість не повернути до застарілих методів критичного реалізму 19 століття, не наслідувати нехай і найкращі зразки російської класичної культури, а витворити абсолютно новий твір, новаторський. Це і новий для української літератури сюжет, і система образів, і символіка, і художні деталі, і навіть композиція.

А головне, у ньому відчувається вплив зарубіжної романтичної класики на рівні світоглядному, що лише розширило художні обрії роману.

3.2. Повідомлення учня 1 «Історія створення роману і прототипи»

Роман «Майстер корабля» було написано за дуже короткий термін. Автор розпочав його восени 1927 року в Одесі, а завершив за кілька місяців уже в Харкові. В основу твору поклав особистий досвід із часів своєї роботи в кіно.

У 1920-х роках вважали, що кіно – це швидше ремесло, а не творчість, технології, а не власне мистецтво. Відповідно місця, де виробляли фільми, називали кінофабриками.

Юрій Яновський, хай і недовго, був художнім редактором на Одеській кінофабриці, яку тоді жартома називали «Голлівудом на березі Чорного моря». Він правдоподібно відтворив внутрішній лад цієї установи, бо знав його не лише з чуток і розповідей. А один із реальних епізодів – підготовку репортажу про зустріч наркома закордонних справ Г. Чичеріна з турецьким міністром – зобразив досить детально, з елементами технології творення документального кіно.

Павло Нечеса

Не лише кінофабрика, а й саме місто відіграє в романі неабияку роль. Сучасники автора одразу впізнали Одесу з її неповторним колоритом і людьми. Найбільше у творі морської романтики. Це морські краєвиди й захоплені бувальщини про подорожі та пригоди. Автор розповів і про різні

кораблі: створення вітрильника для зйомок фільму – чи не ключовий епізод роману.

Більшість героїв твору мають реальних прототипів. На перших сторінках роману згадується літературний редактор Михайль, у якому сучасники легко впізнавали Михайля Семенка. Директор нагадує тодішнього керівника кінофабрики Павла Нечесу. В особі Професора автор зобразив художника Василя Кричевського, який був історичним консультантом під час зйомок. Танцівницю Тайах ототожнювали з балериною Ітою Пензо, а прототипом художника й режисера Сева став Олександр Довженко. Ну, а образ головного героя багато в чому став відображенням особи самого автора.

3.3. Сторінками спогадів (Цитата від учня-літературознавця)

У кабінеті Юрія Івановича на книжковій шафі над письмовим столом стояла дуже гарна модель вітрильної яхти, либонь, фрегата, – в позиції, як це намалював Кричевський на обкладинці першого видання «Майстра корабля». Юрій Іванович придбав чи замовив цю модель ще в час свого перебування в Одесі, коли працював на кінофабриці і задумав писати «Майстра корабля». Юрій Іванович міг точно і безпомилково назвати морським терміном кожнісіньку деталь моделі і дуже любив свій фрегат.

Юрій Смолич, письменник

3.4. Розповідь учителя «Особливості жанру та художньої організації роману» (нотування основних термінів учнями)

Юрій Яновський почав писати роман ще досить молодим – у двадцять п'ять років. Тоді він любив пошук, експериментував. Особливо захопився проголошеною М. Хвильовим романтикою вітаїзму з її підкреслено активним і творчим ставленням до життя.

«Майстер корабля» був задуманий як твір модерністський. Його основа неоромантична: на першому плані – окриленість, фантазія і віра в людські можливості, які наче зовсім заступають приземлену буденність. Екзотика приморського міста, романтика морських пригод, молодість з її нестримними

творчими амбіціями, кохання і вірна дружба – усе це сприяє творенню загального неоромантичного ефекту життєвої повноти, незмарнованих днів людського життя.

***Неоромантизм** – напрям модернізму, якому властиві увага до незвичайних особистостей, сильних пристрастей, до всього загадкового й фантастичного.*

***Умовність** – порушення правдоподібності зображення з художньою метою.*

Автор вдався до художньої умовності, вибудовуючи особливий світ роману: утримався від змалювання дрібниць щоденного побуту, а натомість виділив найбільш яскраві моменти у стосунках героїв.

Художня умовність – прикмета будь-якого літературного твору, адже мистецька картина світу завжди відрізняється від реальності. Автор увиразнює ті прояви дійсності, що відповідають його творчому задумові, інші ж може ігнорувати. Інакше кажучи, художня умовність – це свідомо деформація дійсності з певною мистецькою метою.

Специфіка неоромантичної умовності позначилась і на зображених у романі часово-просторових координатах. Вони не тотожні реальним часу й простору, а мають передусім естетичне значення – містять лише художньо значущі складові.

У літературі час і місце подій можуть миттєво змінюватись – відповідно до авторського задуму. Трапляється, що письменник звертає читацьку увагу на події, які відбуваються одночасно в різних місцях або в різні епохи тощо. Це все важливо враховувати, аналізуючи роман.

Організація твору Юрія Яновського доволі складна й експериментальна. Виклад стилізований під мемуари – спогади вже немолодого героя про давні часи. Письменник, ще молода людина, пробує уявити, яким має стати його герой на восьмому десятку років. Він немовби мандрує в часі, гортаючи сторінки людського життя, переноситься від

молодості до старості й навпаки, тим самим додаючи всьому твору філософської глибини.

Автор активно використовує позасюжетні елементи, розлогі розповіді персонажів про події, що відбуваються на далеких островах, в Італії, Румунії тощо. Усі епізоди яскраві, неоромантичні – вони зазвичай ілюструють примхи долі та людську волю до життя.

Роман новаторський, тож визначити його жанр досить складно, адже в ньому є й філософські роздуми, є й неоромантична любовна лінія, наявні риси пригодницького твору. Є також і футуристична спроба зазирнути в майбутнє, передбачити його. Отже, це твір зі складною організацією, що поєднав ознаки кількох романних різновидів.

3.5. Повідомлення учня 2. «Проблемно-тематичні доміанти роману»

Становлення українського кіно – одна з важливих тем твору. Кінофабрика й далекосяжні творчі задуми привертають увагу автора. Однак загалом тема ширша й масштабніша – це творення якісно нової української культури. Недарма головний герой То-Ма-Кі (Товариш Майстер Кіно) з піднесенням згадує про свою «наречену», якій присвятив усе життя: «Культура нації звать її». Отже, народження сучасної й повноцінної культури вільного народу є основною темою. Помітне місце посідають теми мистецтва, кохання, дружби, моря й морських пригод.

Автор розповів про формування нової української інтелігенції й порушив у зв'язку із цим низку проблем переважно морально-філософського характеру. Узагальнено – це проблема людини, яка будуватиме майбутнє України, вільне від усіх темних прикмет попередніх часів. А звідси – увага до філософських проблем сенсу життя, щастя, творчого покликання, молодості і старості. Порушено проблему оновлення в особистих стосунках, зокрема в ставленні до жінки в суспільстві майбутнього.

3.6. Повідомлення учня 3. «Мотиви та образи»

Теми й проблеми роману розкриваються за допомогою окремих мотивів, два з яких заслуговують на особливу увагу. Перший – це мотив молодості, який є наскрізним, адже нове життя будують переважно молоді мрійники: «Тільки молодість має таку повільність думок. Снуються вони скрізь, приходять від усіх дотиків, і ледве встигає за ними дзвінкий бігти час». Навіть слова літньої людини – автора мемуарів – відсилають саме до молодості: «Мої спогади я присвячую молодим, сміливим і чуйним, їм віддаю я на суд юнацькі помилки і перемоги...».

А другий – мотив моря, що тісно пов'язаний з мотивом молодості. Не випадково Тайах звертається до героїв: «Я почувую вашу молодість як морське повітря». Або такі промовисті слова: «Біля моря ми почували себе сильнішими». Море не лише посилює романтичні почуття й додає сил, воно ще спонукає до відвертих зізнань і роздумів: «Море – це великий степ, на якому росте синя й чорна трава. Біля моря Добре Думається, і звичайні слова набирають таємного й великого змісту».

Образи героїв роману розкриваються переважно в трьох людських вимірах: у творчій праці, дружбі й коханні. Оповідач не лише розмірковує над сценарієм, а ще й бере безпосередню участь у монтажі документального фільму. Режисер Сев із головою занурюється в підготовку до зйомок нової картини про море. Матрос Богдан своїми розповідями про морські пригоди надихає сценариста й режисера. Усі разом захоплені побудовою корабля для майбутнього фільму. А Богдан ще й виготовляє «майстра корабля»: «Так я називаю фігуру, що живе під бугшпритом. Вона веде корабель, оберігає його від рифів і заспокоює хвилі». Цю фігуру Богдан зробив подібною на свою кохану Баджін, з якою його розлучила примхлива доля.

У творчій співпраці міцнішає чоловіча дружба, але вона також проходить випробування в любовному трикутнику: головний герой і режисер Сев закохані в чарівну танцівницю Тайах. Це доволі самостійна емансипована жінка, яка намагається розібратися в собі та своїх почуттях. Автор зображує такий тип взаємин, у яких жінка є рівноправною учасницею

– вона воліє самотійно робити вибір супутника життя, а не бути заручницею чоловічої волі.

3.7. Евристична бесіда

1. Яке враження справив на вас твір Ю. Яновського «Майстер корабля»? Які почуття, роздуми він викликав? Які запитання у вас виникли? У який спосіб ви могли б знайти на них відповіді? Які з них ви хотіли б обговорити з однокласниками, однокласницями й учителями, у родинному колі?

2. Які події з життя письменника покладено в основу твору «Майстер корабля»? Наведіть приклади епізодів роману, де автор використав свій досвід роботи на кінофабриці.

3. У якій формі написано роман? У чому полягає умовність часопростору твору?

4. Які культурні діячі стали прототипами героїв роману? Хто з них був вам відомий раніше?

5. Які теми та проблеми розкрито у творі?

6. Які з названих тем (проблем) ви вважаєте актуальними в наш час?

7. Які теми (проблеми) твору близькі вам особисто? Чи погоджуєтеся ви з їх трактуванням у романі? Чому саме?

8. Як позначилися на художніх особливостях роману особистісні якості, світогляд митця, його оточення?

9. Чому роман «Майстер корабля» можна назвати модерністським твором?

10. Чому цьому твору складно дати одне жанрове визначення?

IV Підсумок уроку

4.1. Робота над мовою твору

1. Висловте свою думку: чи вдалося авторові передати радість від праці над створенням корабля? Що допомогло йому в цьому або чого забракло, щоби справити належне враження на читача?

2. Із чим автор порівнює корабель у цьому тексті? Які метафори використовує для його зображення? Які з них здалися вам найбільш яскравими?

3. Наведіть приклади використання в тексті персоніфікації. Якого ефекту дозволяє досягти використання цього художнього засобу?

4. Знайдіть у тексті приклади звуконаслідувань. З якою метою створює їх автор?

4.2. Робота над епіграфами роману

- Зверніться до епіграфів роману. Деякі дослідники вважають, що епіграфи часто виконують роль певного коду, який розгортається у відповідну сюжетну структуру, указує на важливу ідею. Чи відбувається це в романі «Майстер корабля»?

4.3. Підсумкова бесіда

- За допомогою яких мотивів Ю. Яновський у романі «Майстер корабля» розкриває проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності?

- Які морально-етичні проблеми розкрито у творі?

- Доведіть або спростуйте твердження: «У романі «Майстер корабля» автор розкриває національне крізь призму загальнолюдського».

- Розкажіть про умовність художнього часу і простору в романі.

- Якби події роману «Майстер корабля» відбувалися в наш час, то які три епізоди у творі ви сфотографували б і виклали в Instagram? Які коментарі під ними залишили?

V. Оголошення і коментар домашнього завдання

Дібрати епізоди, в яких ідеться про достойні вчинки і думки героїв, записати їх у вигляді тез чи плану до зошита.

Підготувати цитатну характеристику одного з героїв роману «Майстер корабля».

Тема: Неоромантичні герої То-Ма-Кі, Режисер, Сев, Тайях та їх прототипи, модерністські образи Міста, Моря. Морально-етичні колізії твору. Національне крізь призму загальнолюдського

ТЛ: художній час і простір, умовність зображення.

Предметні компетентності:

розкриває морально-етичні колізії роману «Майстер корабля»; аналізує художні образи, з'ясовує їх символічність та ознаки неоромантизму; ілюструє, як автор розкриває національне крізь призму загальнолюдського; розкриває зміст понять «умовність зображення», «художній час і простір» та оперує ними під час аналізу художнього твору.

Ключові компетентності:

користується різними джерелами інформації; презентує власні напрацювання; визначає межі власного знання і незнання; аналізує та інтерпретує твір в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей.

Емоційно-ціннісне ставлення

Усвідомлення зв'язку внутрішньої свободи митця з його творчістю; самостійність мислення, уміння аргументовано доводити власні судження.

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на їх основі умінь і навичок

Обладнання: підручник під редакцією Авраменка «Українська література. 10 клас», світлини прототипів персонажів роману, таблиця «Роман "Майстер корабля" у просторі і часі».

Епіграфи до уроку:

1. Яка це достойна річ – приголубити людину!

Людське ставлення піднімає дух, дає силу рукам...

Ю. Яновський

2. І шхуну з дерева мою між рифів проведу і скель...

Ю. Яновський

ЗМІСТ УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів

1.1. Перевірка домашнього завдання: зачитування епізодів, у яких ідеться про достойні вчинки і думки героїв.

1.2. Вступне слово вчителя

«У кабінеті Юрія Івановича на книжковій шафі над письмовим столом стояла дуже гарна модель вітрильної яхти, либонь, фрегата, - в позиції, як це намалював Кричевський на обкладинці першого видання «Майстра корабля». Юрій Іванович придбав чи замовив цю модель ще в час свого перебування в Одесі, коли працював на кінофабриці і задумав писати «Майстра корабля». Юрій Іванович міг точно і безпомилково назвати морським терміном кожнісіньку деталь моделі і дуже любив свій фрегат» (Ю. Смолич).

1.3. Творча вправа. Лірична замальовка «Море в моїй уяві»

Прекрасна картина вранішнього моря. Воно горде, як давній велет Атлант, що на своїх дужих плечах тримає небесну безодню. Воно святе і грізне, неповторне і безкрає: на могутніх грудях-хвилях гойдає кораблі-насади, плекає вічнозелені острови-цятки, пестить прибоєм гострі, стрімкі поодинокі скелі.

Ось зблиснули перші золоті промені сонця, заграли, забігали, застрибали на поверхні зеленавих хвиль, лагідним теплом попестили потужне морське тіло, заіскрилися. А море хвилює, біжить кудись у безвість, то на мить спиняється, вдивляється у далечінь, і, підхоплене легеньким вітерцем, велично зітхає, поринає, настирливо клекоче і шумить пісню

далекого прибою. Шалена пристрасть бурлить у його кам'янім серці! Нуртує жагуче бажання спокою, рівноваги, стриманості. Невже так буде вічно?!

Завдання: створити власну картину моря (2-3 речення), відповідно до настрою.

II. Повідомлення теми, мети і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів на уроці

2.1. Робота з епіграфами до уроку

1. «Яка це достойна річ – приголубити людину! Людське ставлення піднімає дух, дає силу рукам...»

Ю. І.

Яновський

2. «І шхуну з дерева мою між рифів проведу і скель...»

Ю. І. Яновський

Завдання: пояснити зміст епіграфів, виразивши власну думку на основі їх змісту.

2.2. Слово вчителя

«Майстер корабля» (1928) – перший роман Ю. Яновського. Він написав його за сім місяців. У цьому автобіографічному творі митець осмислив свій життєвий досвід, пов'язаний з роботою на Одеській кінофабриці.

«Я прочитав цей роман одним нападом і з одним почуттям радості й задоволення. Пафос викладу, поруч урочистої стриманості, новий для нашої літератури. Несподівано поєднаний матеріал – море й кіно, тонке плетиво любовної інтриги, проста й міцна фраза, сміливі злами розповідних планів –

усе це робить із «Майстра корабля» видатне й поступове явище нашого літературного сьогодні» (Валер'ян Підмогильний).

Роман з'явився в той час, коли багато українських письменників шукали відповіді на питання: «Камо грядеши?», «Україна чи Малоросія?», тобто, яким шляхом розвиватиметься далі українська нація й українська культура зокрема. Цю проблему порушує Ю. Яновський, використовуючи в романі все: новий для української літератури сюжет, систему образів, символіку, художні деталі, навіть композицію.

У 1946 році письменник щиро пошкодує, що вже «ніколи не зможе написати такого молодого й романтичного трактату про ...кіномистецтво, про перших наших митців, задивлених на море». Твір пронизано романтикою молодості, морських просторів і пригод, радістю від життя і творчості, сміливим польотом фантазії і відчуттям внутрішньої свободи.

«Майстер корабля» – абсолютно новаторський (за змістом і формою) твір в українській літературі. Вплив зарубіжної романтичної класики відчувається на рівні світоглядному, що лише розширило художні обрії роману.

III. Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації.

3.1. Літературна довідка вчителя «Особливості світобачення й індивідуального стилю Ю. Яновського»

Ю. Яновський – романтик за сутністю художнього мислення. О. Гончар назвав його «поетом людської чистоти». А ще він — поет моря, який тонко передає мариністичний колорит. Є. Маланюк писав: «Яновський відкрив і завоював нам море, море в значенні не географічному чи навіть геополітичному, а в значенні психологічному, як окремий духовний комплекс, який був або ослаблений у нас, або й цілком таки спаралізований». Одним з творів Ю. Яновського, що вирішує окреслену Є. Маланюком проблему, став роман «Майстер корабля». Саме цей твір засвідчив апофеоз духовного й художнього зростання Ю. Яновського як українського неоромантика. Герої «Майстра корабля» внесли в українську прозу 1920-х

років фастівський дух творчого неспокою, сміливого пориву вперед. Письменникові вдалося переплести загальнолюдське й національне. Це був твір свого часу й водночас спроектований у майбутнє.

Проза Ю. Яновського 1920-х років вливається в річище неоромантизму.

«Майстер корабля» був задуманий як твір модерністський. Його основа неоромантична: на першому плані – окриленість, фантазія і віра в людські можливості, які наче зовсім заступають приземлену буденність. Екзотика приморського міста, романтика морських пригод, молодість з її нестримними творчими амбіціями, кохання і вірна дружба – усе це сприяє творенню загального неоромантичного ефекту життєвої повноти, незмарнованих днів людського життя.

3.2. Робота з теоретико-літературним поняттям

- Пригадайте, що таке неоромантизм.

Неоромантизм (від грецьк. νέος – молодий, новий і фр. romantisme) – напрям модернізму, якому властиві увага до незвичайних особистостей, сильних пристрастей, до всього загадкового й фантастичного.

3.3. Аналіз ознак неоромантизму у творі. Повідомлення учнів-літературознавців.

Учень 1. Екзотика

Твір Ю. Яновського можна вважати першим в українській літературі мариністичним романом. Ефект «шуму і рокоту» моря тут дуже сильний. Воно дихає гіркою сіллю, морською травою та йодом, кличе в «заобрійну синь», збурюючи ліричну душу Редактора... Воно шле випробування героям роману – Директору (колишньому матросові), Богданові, хазяїну трамбака, для якого «батьківщина – море»... Екзотика «Майстра корабля» — це й далекі краї: острови Ява та Пао, про які розповідають Богдан, хазяїн трамбака, Поля; це озеро Комо, Генуя й Мілан, звідки пише листи Тайах... А причорноморське місто з його портом, кінофабрикою, пам'ятником Рішельє, завулками, що ведуть на узбережжя... А мелодія імен: То-Ма-Кі, Сев, Майк, Тайах, Генрі? А поезія корабельної термінології? З яким смаком Професор

описує – на зшитковій англійського паперу XVII століття – як треба добирати сосну для щогл, як ставити вітрила.

Учень 2. Герої, піднесені над буднями

Поезією незвичайності в неоромантичній прозі пронизані не лише обставини, а й герої. Природно, що Сев і Редактор — «дивні люди». Це світлі й талановиті романтики, готові полицарськи служити своїй Прекрасній Дамі. Культ жіночності, вірної дружби, краси людських взаємин у них надзвичайно сильний.

Тайах – зеленоока красуня, наділена якоюсь незбагненою гріховною привабливістю й демонічністю. Її краса захоплює чоловіків, обіцяючи їм «рай та відчай». Автор усіляко підкреслює винятковість своєї героїні. Тайах називає себе «авантюристкою». Поведінка жінки оповита серпанком таємничості. Уже задовго до її першої появи в Редактора виникає передчуття, що має статися «щось надзвичайне», а після цього присутність Тайах постійно супроводжується атмосферою «чутливого чекання», захвату; Тайах випромінює «якийсь солодкий, тремтячий запах, як звук віоліни».

Учень 3. Вітаїзм

«Майстер корабля» – невимушена й натхненна ода молодості, любові та творчості. Є в цьому творі та сама «романтика вітаїзму», хвала життю, до якої закликав своїми статтями М. Хвильовий. «Життя є молодість, труд і любов», – писав Ю. Яновський у «Байгороді». Ця тріада є й у романі «Майстер корабля» – книжці «легкій та життежадібній».

Дехто з критиків 1920-х років говорив про «елліністичне світовідчуження» автора «Майстра корабля». Сторінки роману й справді промінються хмільним торжеством молодості як свята життя. Швидкоплинність цього свята відчувається у творі так само гостро, як і його яскравість, відкритість до любові та творчості.

Учень 4. Символіка

За один з епіграфів до роману Ю. Яновський узяв слова з «Римської держави» Горація: «О корабле, тебе вже манить хвиля моря?» Горацій прославляв Римську державу, порівнюючи її з кораблем.

Ю. Яновський у романі, герої якого споруджують красень-вітрильник, думав про свою Республіку – про Україну... Якщо корабель у романі – символ держави, то так само символічним є й майстер корабля. Екзотична дерев'яна жіноча фігурка має вести задуманий Севом і Редактором бриг крізь бурі й випробування. Але в ширшому сенсі майстер корабля – це «веселий народ», який творить свою Республіку. Апофеозом йому й завершується роман, цілком у дусі Довженкових фільмів 1920-х років.

3.4. Евристична бесіда

1) Яке значення образу моря в романі «Майстер корабля»? Як про це говорить сам автор?

3) Простежте за роздумами Ю. Яновського про майбутню долю українського народу, що їх він висловлює устами своїх героїв у «Майстрі корабля».

4) Схарактеризуйте образ Прекрасної Дами в романі – танцівниці Тайах. Чому, на вашу думку, вона вибрала саме матроса Богдана? Підтвердіть цитатами з роману.

5) Що таке майстер корабля та що він символізує в однойменному романі Ю. Яновського?

6) Як письменник розкриває тему кіно і моря у своєму романі? Які моральні цінності втілено в цих образах?

7) Висловіть свою думку: чи вдалося авторові передати радість від праці над створенням корабля? Що допомогло йому в цьому або чого забракло, щоб справити належне враження на читача?

8) Які риси неоромантизму виявились у романі? Наведіть приклади відповідних епізодів.

9) Пригадайте, що таке романтика вітаїзму. Чи можна вважати роман «Майстер корабля» вітаїстичним твором? Чому?

10) Чи можна героїв твору То-Ма-Кі, Режисера, Сева, Тайах, Богдана, Професора назвати неоромантичними героями? Наведіть аргументи щодо кожного з названих персонажів.

3.5 . Робота над ідейно-художнім аналізом роману «Майстер корабля»

Складання візитної картки твору (робота в групах)

Літературний рід: епос

Жанр: автобіографічний роман, «кінороман» (В. Панченко). (Роман новаторський, тож визначити його жанр досить складно, адже в ньому є й філософські роздуми, є й неоромантична любовна лінія, наявні риси пригодницького твору. Є також і футуристична спроба зазирнути в майбутнє, передбачити його. Отже, це твір зі складною організацією, що поєднав ознаки кількох романних різновидів)

Епоха: 1920-ті роки ХХ століття. Експериментальна проза 20-х років ХХ століття, авангардна проза (О. Сайковська)

Напрямок: модернізм (елементи детективного, пригодницько-авантюрного жанру; іонізація; романтика настрою; новітні образи моря, міста (мариністичний колорит); екзотичність (місця, імена), пейзаж)

Течія: неоромантизм

Тема: роздуми митця про сенс земного буття, загадковість і велич людської душі, її поривання до гармонії та краси шляхом осягнення і минулого, і майбутнього; становлення українського кіно, творення якісно нової української культури; тема жінки і кохання.

Ідея: утвердження торжества молодості, енергії, краси, щастя і творчості, непереможного життєлюбства; поетизація вільного творчого начала в українській людині, пробудженій до нового життя.

Головна думка: *«У мене одна наречена, наречена з коліски, про яку я думав, мабуть, і тоді, коли не вмів ще говорити. Наречена, що для неї жив ціле життя, їй присвятив сталеву шпагу й за неї підставляв під мечі важкий*

щит... Культура нації — звать її». Мистецтво окрилює людину, саме у творчості вона здобуває безсмертя.

Проблематика роману

Проблеми морально-філософського характеру:

- проблема людини, яка будуватиме майбутнє України, вільне від усіх темних прикмет попередніх часів;
- проблема сенсу життя, щастя, творчого покликання, молодості і старості;
- проблема творення нової української культури, культури нації;
- проблема оновлення в особистих стосунках.

Майстер на носі корабля — дерев'яна фігурка із профілем жінки, яка веде його вперед, оберігає від рифів. *Що повинна взяти із собою в подальшу дорогу українська нація? Який багаж духовності, які морально-етичні цінності? Що буде оберігати її в майбутньому?*

Мотиви

- мотив молодості;
- мотив моря

Сюжет: сюжет роману досить складний, багатошаровий, у ньому немає традиційної для цього жанру часової лінійності: розповідь Богдана про повстання на Балканах – четвертий крок від умовної реальності; написання сюжету про це повстання – третій крок від художньої реальності; зйомки самого фільму – другий крок; усвідомлення читачами, що все це – спогади зрілого То-Ма-Кі – перший крок (у цьому полягає своєрідна сюжетна градація, багатошаровість сюжету).

Композиція

Композиція доволі вільна:

- незвична форма оповіді – монолог-сповідь сімдесятилітнього То-Ма-Кі, який згадує свою далеку молодість, пов'язану з кіномистецтвом;
- читач мандрує разом з героями з майбутнього в минуле;

- таємничі, часом небезпечні пригоди змінюють одна одну;
- дія відбувається то в Одесі, то в Італії, Румунії, навіть на острові Ява, (Пао);
- мариністичний колорит Міста, що з'явився в українській літературі чи не вперше в такому обсязі, змінюється екзотикою чужих країн;
- екзотичні також імена героїв: Тайах, Сев, То-Ма-Кі та його сини Майк і Генрі.

Умовність зображення: автор моделює художню дійсність, руйнуючи правдоподібність. Це проявляється й в умовному часі та просторі. Автор зміщує різні часові й просторові площини: «Композиція – досить вільна, роман розбудовується на очах у читача – автор зумисне демонструє це, залучаючи його до активної співучасті в такому віртуальному творенні нової дійсності» (Р. Мовчан). Уява читача мандрує за подіями, що відбуваються в реальному часі або ж у спогадах. То ми в місті (в Одесі), то в Італії, потім переносимося на о. Ява, (Пао), далі – у Румунію.

3.6. Робота над теорією літератури.

Умовність зображення – нетотожність образу відповідному об'єкту зображення, характерна для іншої дійсності, змодельованої письменником. Це зумисне руйнування правдоподібності зображуваного за допомогою вільного оперування художніми образами, історичними фактами, логікою розвитку подій та ін. Умовністю зображення може бути, наприклад, відхід від історичної правди. Умовність зображення – це події поза конкретним часом і простором.

Художній час і простір – час і простір, змодельовані автором, недостовірні. Художній простір не обов'язково відповідає реальному. Художній час, на відміну від реального, може забігати наперед або сягати в минуле.

3.7. Складання візитної картки твору (робота в групах, продовження)

Аналіз художніх образів

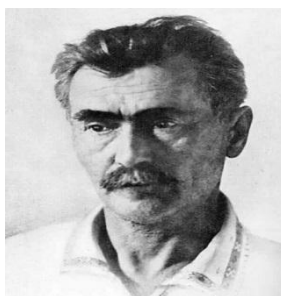
Три людські виміри розкриття особливостей образів:

- творча праця;
- дружба;
- кохання

Прототипи художніх образів:

Григорій Гричер (1883–1945) – український кінорежисер і сценарист. Народився в Полтаві. Навчався в Києві. Працював на Одеській, Київській та Ташкентській кіностудіях. Режисер-постановник фільму «Сорочинський ярмарок» (1927). У романі «Майстер корабля» є прототипом **Богдана**.

Василь Кричевський (1872–1952) – український маляр, графік, архітектор. Народився на Слобожанщині, навчався в Харкові. Перший ректор Державної академії мистецтв у Києві. Керував мистецькою частиною у виробництві фільмів «Тарас Шевченко», «Тарас Трясило», «Борислав сміється» і «Звенигора» на Одеській кінофабриці (1925–1927). У романі «Майстер корабля» є прототипом **Професора**.

Павло Нечеса (1891–1969) – український організатор кіновиробництва. Заступник директора Ялтинської (1922–1923), директор Одеської й Київської кінофабрик (1925–1930). Автор сценарію фільму «Борислав сміється» (1927). 1937 р. був репресований. У романі «Майстер корабля» є прототипом **Директора кінофабрики**.

Ита Пензо (1906–1992) – російська актриса, балерина, італійка за походженням. Працювала в Одеському оперному театрі. 1927 року знялась у фільмі О. Довженка «Сумка дипкур'єра». У романі «Майстер корабля» є прототипом **балерини Тайах**.

О. П. Довженко – український письменник, режисер, кінодраматург, художник, публіцист. З 1926 року працював режисером на Одеській кінофабриці. У романі «Майстер корабля» є прототипом **режисера Сева**.

Аналіз художніх образів-символів

Образи моря та міста. Море в романі «Майстер корабля» є тлом, на якому розгортаються події, воно допомагає глибше розкрити внутрішній світ героїв. Море втілює далеку мрію й нові, незвідані дороги, як і зауважив

Ю. Яновський: «Я ніколи не любив ходити по дорогах. Тому я й люблю море, бо на ньому кожна дорога нова й кожне місце – дорога».

Образ міста саме у 20-х роках ХХ ст. відображається в українській літературі повнокровно, це вже не абстрактне поняття, а берег, до якого прагнуть літературні герої. Ю. Яновський творить художній простір, у якому розгортається більшість подій у місті біля моря, не згадуючи його конкретної назви, проте читач бачить, як кадри старого документального фільму, у ньому Одесу середини 20-х років минулого століття, яку називали «Голлівудом на березі Чорного моря».

Море у часі і просторі просторі

настирливість
машини

кожна дорога нова
саду

і кожне місце — дорога
французькому

солodka млость ефіру
морська диявольщина
заобрійна синь
розпутна красива жінка
чорне страшне море
безодня води й гніву

Місто у часі і

цемент, асфальт,

клітка зоологічного

пам'ятник

герцогові
рівні вулиці
будинки
готелі
бульвари
трамваї

натура зрадлива, зовуча й сувора	тротуари з
квадратових	
вільне море	плит чорного каменю
пустельний степ одного обарвлення	завулки, що ведуть на
й одного запаху	набережну
	кінофабрика

Метод написання: прийом ретроспекції: про минуле, але з висоти майбутнього.

Символіка твору: *корабель* – образ держави; *робота над будівництвом вітрильника* – поривання людини до гармонії із собою, світом; *стародавні креслення для справжнього корабля* – програма духовного відродження українців для власного шляху розвитку

Художні деталі: штормовий вітер, берег, морські простори, якір

Постскрипtum: у романі утверджується романтика вітаїзму, непереможне життєлюбство, яке наснажувало багатьох митців 20-х рр. ХХ століття. Ю. Яновський опoетизував вільне творче начало в українській людині, розбудженій до нового життя. (Це символізує будівництво вітрильника).

3.8. Літературний диктант із творчим завданням за змістом роману «Майстер корабля» (відтворити фрази, створивши морально-етичне гроно роману)

- 1) Щаслива вона – ...! (Молодість).
- 2) В холодній старечій любові до найпрекрасного, що я знав у світі, – до ... (Життя).
- 3) Це я зроблю для тих, що зачитуються ... старого моря (романтикою).
- 4) ..., пустельного вітру, нездійснених жадань і кочової романтики (Мелодія самотності).
- 5) Вони [тіні] біжать пустелею й чують, як женуться за ними ... (любов до брата й совість).

6) – ..., – кажу я, – поняття егоїстичне й навіть егоцентричне в своїй глибокій суті (Творчість).

7) Всім я з гордістю дивився в вічі, боронячи життя й ... моєї нареченої (Честь).

8) Для неї я полюбив море, поставив на гербі якір, залізний важкий якір, що його приймають усі моря світу, і колишеться над ним могутній корабель. ... – звать її (Культура нації).

9) Іноді крізь молодість проглядає спокійна ... життєвого шляху і спокійні білі поля висот (досвідченість).

10) Бо в ньому є одвічне обличчя ..., суворі риси завойовника, серце мандрівника і творця (Людини).

11) Вона [рука] поспішає, виконує волю людини, що, підіймаючися з небуття, ледве встигає дати життя дітям і виконати долю ... (творчого труда).

12) Наша струна – ... – вібрує і дрижить (ностальгія).

13) Дівчина тримала себе по-геройському, їй тільки не вірилось, що так кінчається її ... (перша й остання любов).

14) Про що ми розмовляли? Здається, про дружбу. Ні, напевно про І про ... (дружбу//чистоту).

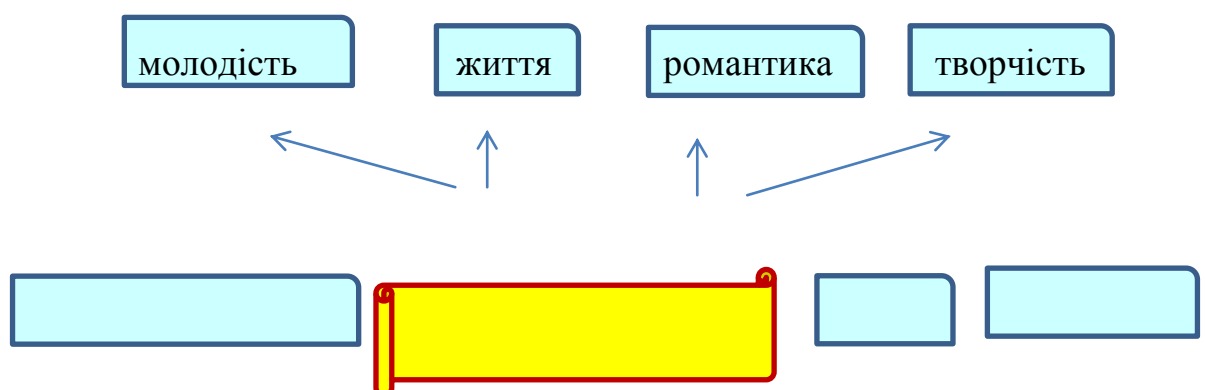
15) Тяжко собі уявити щось страшніше й жахливіше, куди ні звір, ні птах, ані жодна тварина не заходила. І ім'я цієї затоці – ... (Милосердя).

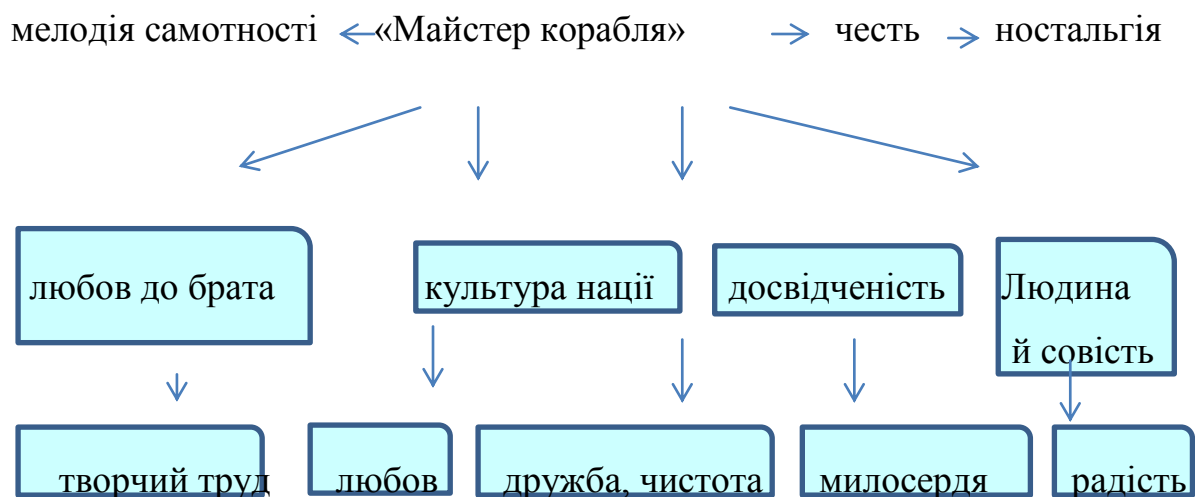
16) Кожне слово ніби відгукувалось луною в ... (соборі).

17) Ранкове повітря несло з моря ... (лагідність).

18) Тепер – я вважаю, що кожний корабель може прийняти на себе ... людей, які стремлять до батьківщини (радість).

3.9. Складання морально-етичного грона роману

3.10. Робота з таблицею «"Майстер корабля" у просторі і часі»

Завдання: на основі тексту твору створити модель часопростору роману

Події	Ідейне навантаження	Часопростір	«Енергія» подій	Кольористика	Звукове розмаїття	Психологія відображення подій
Спогади То-Ма-Кі						
Пригоди Богдана						
Листи Тайах						
Будівництво корабля						

IV. Підсумок уроку

4.1 . Визначення психологічних особливостей роману «Майстер корабля»

Завдання: дослідити психологічні особливості роману «Майстер корабля», використовуючи художні деталі. Робота з психологічними картками

I група

Завдання: дослідити психологічні особливості спогадів сімдесятирічного То-Ма-Кі

Психологічна картка

- «Настрій» сповіді То-Ма-Кі
- Мораль вчинків
- Особливості стосунків з іншими персонажами
- Почуття героя, його характер
- «Візерунки» психологічних проблем у сповіді
- Графічна модель психології сповіді

II група

Завдання: дослідити психологічні особливості пригод Богдана

Психологічна картка

- «Настрій» розповіді Богдана
- Мораль вчинків
- Особливості стосунків з іншими персонажами
- Почуття героя, його характер
- «Візерунки» психологічних проблем у розповіді
- Графічна модель психології розповіді

III група

Завдання: дослідити психологічні особливості листів Тайях

Психологічна картка

- «Настрій» листів Тайях
- Мораль вчинків
- Особливості стосунків з іншими персонажами
- Почуття героїні, її характер
- «Візерунки» психологічних проблем у листах

- Графічна модель психології листів

V. Оголошення і коментар домашнього завдання

Одне на вибір

Для творців: створити словесний портрет корабля-вітрильника (за романом «Майстер корабля»).

Для літераторів: скласти есе-ліричну замальовку «Зізнання» (за романом «Майстер корабля»).

Для художників: скласти літературний портрет героїв роману «Майстер корабля» (То-Ма-Кі, Сева, Богдана, Тайах), добираючи цитати з твору.

ДОДАТОК В

Анкета для вчителів української літератури

Шановні вчителі!

Нам цікава Ваша думка про форми й методи роботи, які наявні в методичному інструментарії та які Ви використовуєте під час вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля». Просимо дати відповіді на запитання анкети, позначивши їх хрестиком у клітинці. Результати опитування не будуть оприлюднені, а будуть використані лише в магістерському дослідженні. Анкета анонімна.

Ваша кваліфікаційна
категорія _____

Стаж роботи на посаді вчителя

1. Чи схвалюєте Ви рішення про введення роману Ю. Яновського до навчальної програми з української літератури для 11 класу?

к	Та	
	Ні	

2. Чи здатні, на Вашу думку, одинадцятикласники правильно зрозуміти ідейний задум автора роману «Майстер корабля»?

к	Та	
	Ні	

3. Чи легкий цей роман для сприймання одинадцятикласниками?

	Так	
	Ні	

4. Чи здатні учні 11 класу самостійно підібрати цікаву змістовну інформацію про Юрія Яновського й озвучити її на уроці?

	Так	
	Ні	

5. Чи виникають труднощі в здобувачів освіти під час вивчення роману?

	Так	
	Ні	

6. Чи використовуєте Ви інтерактивні методи навчання під час вивчення цієї теми?

Так	
Ні	

7. Чи використовуєте Ви творчі завдання для учнів?

Так	
Ні	

8. Чи потребуєте Ви додаткових методичних рекомендацій для якісної організації освітнього процесу під час вивчення роману «Майстер корабля»?

Так	
Ні	

9. Які методи і прийоми Ви порадили б використовувати для кращого засвоєння учнями матеріалу з даної теми?

Щиро вдячні за допомогу!